RESOLUTION REGARDING RESTORATION OF KARACHI

THE HONOURABLE THE SPEAKER: The next Resolution is of Mr. G.M. SAYED.

“That this Assembly recommends to the Government to move the Government of Pakistan for restoration of the City of Karachi and its adjoining areas at present known as the Karachi Federal Area, to Sind.”

THE HONOURABLE THE SPEAKER: I may inform the Honorable House that the rule is that except with the permission of the Speaker, speech on a resolution shall exceed fifteen minutes in duration, provided that the mover of a resolution, when moving the same (but not the mover of amendment) and the Minster-in-charge of the Department concerned, when speaking for the first time may speak for thirty minutes. This is for information of the Honorable Members.

(كي ۽ منسٽر ان چارج Motion moverهر هڪ موشن تي ڳالهائيندڙ كي 10 منٽ ڏنا وڃن ٿا ۽ هر هڪ موشن موور)
كي 30 منٽ ڏنا وڃن ٿا.

هڪ ميمبر:- سائين اسان كي رولس جون سنڌيءَ ۾ ڪاپيون ڏنيون وڃن.

آنربل پيرزاده عبدالستار:- سنڌيءَ ۾ ترجمو توهان كي ٻڌايو ويو ۽ ڪاپيون به جلد ڏنيون وينديون.

THE HONORABLE THE SPEAKER: Resolution moved is.

“That this Assembly recommends to the Government to move the Government of Pakistan for restoration of the City of Karachi and its adjoining areas at present known as the Karachi Federal Area, to Sind.”

Federalمسٽر جي ايم سيد:- حڪومت پاڪستان جڏهن ڪراچي اسان جي حڪومت كان ورتي هئي ۽ جنهن كي هاڻي هو
پيش Motion جي نالي سان ڪوٺي رهيا آهن سا اسان جو حق آهي ۽ اسان كي موٽائي ڏني وڃي جنهن لاءِ مان هي Area
ڪري رهيو آهيان.

The Honorable Mr. ABDUS SATTAR PIRZADA: Sir, there is an amendment to this.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: The mover of the resolution to make his speech.

The Honorable Mr. ABDUS SATTAR PIRZADA: Sir, I feel that the amendment is such that it should be moved straightaway, so that he Honorable Members get opportunity to speak on the resolution along with the prepared amendment. I hope the Honorable Leader of the Opposition has no objection to this.

Mr. G.M SAYED: I have no objection.

SAYED MUHAMMAD ZAMAN SHAH: Sir, I move that the following preamble may be added to the Resolution to the Resolution:

“WHEREAS Karachi was separated form Sind for the avowed purpose that the executive and administrative authority in respect of the Federal Capital of Pakistan should vest in the Government of Pakistan.”

“WHEREAS the Government of Pakistan now propose to set up a new province in the Federal area, indicating clearly thereby that the reasons for which Karachi was separated form Sind were most inadequate and untenable;”

WHEREAS contrary to the undertaking given at the time of the separation Of Karachi, Pakistan Government has not adequately safeguarded the interests of Sindhis in the service of Karachi Administration and those of indigenous population of Karachi;

AND WHEREAS the Government of Pakistan has so far failed to compensable Sind Government for the Capital and revenue loss suffered by it on account of the separation of Karachi;

The HONOURABLE THE SPEAKER: Amendment moved is that the following Preamble be added to the Resolution, namely:-

WHEREAS Karachi was separated from Sind for the avowed purposes that the executive and administrative authority in respect of the Federal Capital of Pakistan should vest in the Government of Pakistan;

WHEREAS the Government of Pakistan now propose to set up a new province in the Federal Capital area, indication clearly thereby that the reasons for which Karachi was separated form Sind were most inadequate and untenable;

WHEREAS contrary to the undertaking given at the time of the separation of Karachi, Pakistan Government has not adequately safeguarded the interests of Sindhis in the service of Karachi Administration and those of the indigenous population of Karachi;

AND WHEREAS the Pakistan has so far failed to compensate Sind Government for the Capital and revenue loss, suffered by it on account of the separation of Karachi;”

THE HONOURABLE THE SPEAKER: Will some Honorable Member Translate the amendment into Sindhi?

آنربل قاضي محمد اڪبر:- جناب صدر مان جناب محمد زمان شاهه جي ترميم ٿيل ٺهراءُ جو سنڌي ۾ ترجمو ڪري پڙهي ٿو ٻڌايان.

“جيئن ته ڪراچي سنڌ کان انهيءَ اصول ۽ بنياد تي جدا ڪئي ويئي هئي ته ان جو ڪاروبار پاڪستان سرڪار جي هٿ هيٺ رهندو، پر هاڻي جڏهن ته مرڪزي سرڪار ڪراچيءَ کي الڳ صوبي ٺاهڻ جو خيال ڪيو آهي ۽ جنهن مان ظاهر آهي ته ڪراچيءَ کي سنڌ کان جدا ڪرڻ لاءِ جيڪي سبب ڏنا ويا هئا، سي بلڪل غلط ۽ اڻپورا هئا ۽ جيئن ته ڪراچيءَ کي جدا ڪرڻ وقت مرڪز طرفان جيڪي واعدا ۽ اقرار ڪيا ويا هئا ته ڪراچي ۾ سنڌ جي ماڻهن جا حق محفوظ رکيا ويندا، سي پڻ وعدا وفا نه ڪيا ويا آهن ۽ نه وري مرڪزي سرڪار ڪراچيءَ جو معاوضه سنڌ سرڪار کي ڏنو آهي،

تنھنڪري ھيءَ اسيمبلي گورنمينٽ کي سفارش ٿي ڪري ته اھا پاڪستان سرڪار کان مطالبو ڪري ته ڪراچي شھر ۽ ان سان متعلق ايراضي جنھن کي ھو فيبدرل ايرياچون ٿا سنڌ کي واپس موٽائي ڏني وڃي.

خوشيءَ سان قبول ٿو ڪريان.amendmentمسٽر جي ايم سيد:- مان اھا

ڪراچي جاگرافي، تواريخي، ادب، زبان، رسم و رواج ۽ ثقافت ۽ روايات جي لحاظ کان صدين کان وٺي سنڌ جو ھڪ غير منقسم حصو آھي. ھن سر زمين جي نقشي تي جيڪڏھن نظر ڪبي ته ڏسبو ته ڪراچي سنڌ ۾ ڏيکاري ويئي آھي.

(۽ Maurice Barresھاٽي جناب صدر:-مان انگريزيءَ ۾ ڪجھه ٽڪرا ڪن چند قابل شخص جھڙوڪ ماريس بئرس ( ) ۽ ٻين جن پنھنجن پنھنجن ملڪن لاءِ خيال ظاھر ڪيا آھن سي پڙھي Florian Znanieekiپروفيسر فلورئن زنينڪي (ھائوس کي ٻڌائيندس. پر ان کان اڳ ۾ مان سڀني آنربل ميمبر صاحبن کي عرض ڪندس ته ھو پنھنجي سنڌ جي حصي ڪراچيءَ کي سنڌ سان وري شامل ڪرڻ لاءِ سڀئي پاڻ ۾ يڪمشت ٿي زوردار گھر ڪن ته جيئن سندن آئينده نسل کين ملامت نه ڪري.

اسان پنھنجي نيشن لاءِ گھر ڪئي آھي. نيشن جي معنيٰ ڇا آھي. مان ھي ٽڪر ھڪ انگريزي ڪتاب مان جنھن جو نالو (پڙھي ھائوس کي ٻڌائڻ چاھيان ٿو اھي ھي آھي.Nationality in History & Politicsآھي (

“By national territory is understood the country with which a nation by long tradition is so intimately connected that it regards it as the homeland and as an integral part of its whole existence. We can imagine a nation without a State of its own but hardly one without a more or less contiguous area which it inhabits, and in which it is rooted, both physically and spiritually.”

۽ وري

“Affection for the national territory is implanted in our mind by a common history, by the force of public opinion, by education, by means of literature, of press, national songs, monuments, and in many other ways. Our feelings for the small territory are the products of many intimate personal experiences in a decisive epoch of our life.”

Then again:-

“The idea of the national territory is an important element of every modern ideology. Every nation regards its country as an inalienable sacred heritage, and its independence, integrity, and homogeneity appear bound up with national security, independence and honor. This   territory is often described as the body of the national organism and the language as its soul. In the ideology of almost every nation, therefore, its historical territory is looked upon almost as a living personality which cannot be partitioned without destroying it altogether.”

مارس ٻئرس ھيئين ريت چيو آھي، ھيءَ صاحب چوي ٿو.

“(Maurice Barres) He once told a group of students that a nation is the session in common of an ancient cemetery and the will to keep its heritage divided and to make it influential.”

(THE HISTORCIAL EVOLUTION OF MODERN NATIONALISM by C.J.H.HAYEES)

۽ پوءِ :-

“Naturalized persons should not be permitted to hold public office; foreign immigration should be discouraged by imposing taxes on employers of foreign labour and by forbidding the sale of land of aliens. At all costs the French national ideal should be protected. ”

Mr. Florien Znaiecki, a Professor of an American University, has said in Modern Nationalities:-

“Our land is the land of our fathers and forefathers, the land where they lived and where ‘we’ were born. Our ancestors made it valuable; contains the agglomerated products of successive generations-cultivated fields, gardens, homes, temples, public buildings, etc.-to which all of us, their descendants, have possessive rights, prior to those of any outsiders. Moreover, this is the land where our ancestors are lived; their graves make it sacred. ”

ٻئي هنڌ هيءَ چيل آهي.

“The primary source of conflict is, of course, the resistance of the original inhabitants of the land, which they consider their own, against the penetration of for ‘foreigners’ especially (as mentioned before) when the foreigners are conquerors and superimpose their possessive claims to the land upon the claims of ‘native.’ ”

۽ وري-

“What we call national ‘assimilation’ means, therefore not only transmitting to ethnic foreigners a national culture, but imparting to them exclusive national loyalty to it, preventing them form remaining loyal to the nationality whose culture they originally share or form developing a divided loyalty-especially. When there is a conflict between the two nationalities. ”

سائين انهن مٿين ڳالهين موجب اهو پڌرو پيو آهي ته سنڌي هڪ جدا قوم آهي ۽ هڪ جدا قوم جي رهڻ لاءِ هڪ جداگانه ملڪ جو رهڻ لازمي آهي ۽ انهن رهڻ وارين حدن کي قومي امانت قومي عزت ۽ ورثو سمجهيو ويندو آهي.

اهڙي نقطه نگاهه سان ڏسڻ ۾ ايندو ته ڪراچي، جاگرافي، تاريخي، ادب، زبان، رسم ۽ رواج ثقافت ۽ روايات جي لحاظ کان صدين کان وٺي سنڌ جو هڪ غير منقسم حصو آهي.

هاڻي مان صاحب صدر هڪ ڪتاب ڏانهن توجهه ڏيارڻ چاهيان ٿو. اهو ڪتاب آنربل مسٽر راشدي جو هاڻي روينيو وزير هن سرڪار جو آهي، ان جو لکيل آهي. اهو ڪتاب هن 1945ع ۾ لکيو هو. هن صاحب پڻ مونکي هڪ خط لکيو جو هن صاحب مون کي صلاح ڏيڻ جي حالت ۾ لکيو هو جڏهن مان مسلم ليگ جو پريزيڊنٽ هئس. هن صاحب مونکي صلاح ڏني هئي ته مان مسلم ليگ جي پريزيڊنٽ جي حيثيت ۾ اهڙو ڪو قدم نه کڻان ڏيان جنهن مان سنڌ کي ڪو نقصان پهچي ۽ پاڻ به جيڪي ڪتاب ۾ لکيو اٿن تنهن مان صاف ظاهر آهي ته ڪين سنڌ جي لاءِ وڏو اونو هو پرهاڻي چئي نٿو سگهجي ته سندن ڪهڙا خيال آهن. هينئر راشدي صاحب گورنمينٽ جو هڪ جزو آهي ۽ ان وقت مان پبلڪ طرفان هڪ پريزيڊنٽ جي حيثيت ۾ هئس. هاڻي ڏسون ته آنربل مسٽر راشدي صاحب چا ٿو ڪري ڏسون ته سنڌ جي لاءِ ڪهڙي همدردي ٿو رکي. آنربل راشدي صاحب صاف صاف چيو آهي ته ڪراچي سنڌ جو هڪ حصو آهي. صدر پوءِ هيءَ صاحب فرمائي ٿو ته آءٌ گهران ٿو ته غلامي ڪنهن جي نه هجي مگر آءٌ اهو به گهران ٿو ته سنڌ ڪنهن جي به غلام نه رهي.

سائين تنهن کانپوءِ آءُ هن ڳالهه تي ايندس ته اسان سان ظلم ٿيو آهي ڇا ڪاڻ جو اسان کان ڪراچيءَ به کسي وئي ۽ ان جو به عيوضو نٿو ملي. اسان جي سنڌ تاريخ، زبان، ثقافت ۽ جاگرافيءَ جي لحاظ کان جو ملڪ ۽ قوم رهيو آهي ۽ پاڪستان جي حاصل ڪرڻ لاءِ جا سنڌ پنهنجي جاني ۽ مالي قربان ڪئي آهي تنهن جي تاريخي شاهد آهي. اهو سڀني کي معلوم آهي.

ڪراچيءَ جي جدا ڪرڻ جو سوال جڏهن سنڌ اسيمبليءَ ۾ پيش ٿيو هو ته اهو آنربل قاضي محمد اڪبر جو موڪليل هو ليڪن مسٽر محمد اعظم جو انهيءَ وقت جي منسٽر به پيش ڪيو هو جو سنڌ کان ڪراچيءَ جدا ڪرڻ جي سوال تي اسيمبليءَ ۾ 10 فيبروري 1948ع تي پيش ٿيو هو اهو هيءُ آهي.

“That this Assembly records its apprehension and alarm at the contemplated move of the Pakistan Government to remove the city of Karachi from the control of Sind Administration and to place it under its own immediate jurisdiction as a centrally administered area. This Assembly therefore resolves that Karachi must not be handed over to the Central Administration at any cost and further calls upon the Leader of the House and his Cabinet colleagues to bring home to the Government of Pakistan that such a step world not only cripple Sind economically and politically but would also constitute a flagrant contravention of the Pakistan Resolution passed at Lahore in 1940, which emphasized the sovereignty and the territory integrity of the autonomous units constituting Pakistan, not to speak of violence which it would inflict upon the loyal and patriotic sentiments of the people of the Province towards their own independent State ‘Pakistan’. ”

جڏهن اهو ريزوليوشن سنڌ اسيمبليءَ ۾ پيش ٿيو ته گهڻن ميمبرن بحث ۾ حصو ورتو. ان ۾ اسان جي هاڻوڪي منسٽر صاحب ڊاڪٽر قاضي محمد اڪبر صاحب چيو ته.

“Sir, I rise to support the resolution which was originally given notice of by me and moved by my friend Mr. Muhammad Azam. The Resolution is self-explanatory in itself. I have tried to give certain arguments and reasons in support of my resolution which are embodied in the Resolution itself. I have never seen any instance of this nature in the whole history of mankind anywhere, where a guest has asked the host to walk out from the house and let the guest have the whole house. I know, sir, that our Quaid-i-Azam is a fair and reasonable gentleman. He is Sindhi also and I am sure that he will not easily let down his Sind and Sindhis. He will not ignore the wishes and the sentiments of Sindhis. ”

تنهن کانپوءِ اسان جي هاڻوڪي ميئر مسٽر محمود هارون ڪراچيءَ جي باري ۾ ڪجهه تقرير ڪئي آهي جنهن جا ٻه چار اکر چوان ٿو.

“Mr. Speaker, Sir, I rise to associate myself not personally alone with this Resolution but also to express the views of the residents of the lyari quarter which form more than half the inhabitants of this city. The other two gentlemen before me have already given the reasons why Sindhi people do not wish Karachi to be separated from Sind. I shall leave those points alone. I shall only speak what my people fell and what the people of Karachi feel and why they to not want Karachi to be separated from Sind. Sir, the people of Lyari quarter is those very people who established this city. They were the founder of this city. Unluckily, their condition has

remained the same that it was five hundred years ago. The reason was, Sir that after they had started this city many others came form outside and started to take control of this city forgetting those people who had founded it. They built roads for themselves, they built houses for themselves, they brought all the amenities of life for themselves but they had no consideration for these people who had made the city. ”

آءٌ ايترو چوندس ته اسان کان ڪراچي زوريءَ کسي اٿئون جا سخت افسوس جي ڳالهه آهي.

ٻيو ته آنربل منسٽر خواجه شهاب الدين پنهنجي تقرير ۾ سنڌ جي باري ۾ ڪجهه چيو آهي سو آءٌ اوهان کي پڙهي ٻڌايان ٿو. خواجه صاحب فرمائين ٿا:

“Sir, as I have said there is very title room for any dispute as to where the capital should be located. There is a good deal of agreement that it should be in Karachi. The only point of dispute is whether the control and administration of Karachi should remain in the hands of the Provincial Government as it is now, or, should pass on to the Centre. Sir, I do not think I need stress this point much because the question is so obvious. The capital of a State, where the Central Government will be located, cannot remain under the control of any authority except the Central Government.”

Again:-

“Now, Sir, if you decide that both Government should remain in Karachi. Surely nobody would disagree, that the control and administration should remain with the senior Government. Then Sir, another point might be raised: what about the various intuitions now owned and administered by Sind Government, like University, Hospital, Medical College and other similar institutions. Sir, as far as these institutions are concerned we would welcome Sind Government to continue to administer and develop them and we shall not interfere as far as these institutions are concerned.”

تنهن کانپوءِ هو صدر چوي ٿو ته-

“I can assure my friend Mr. Gazder there was not the least coercion on the part of Central Government.”

جناب صدر خواجه شهاب الدين صاحب جن فرمائين ٿا ته هنن اسان تي (coercion) ڪو نه ڪيو هئو ۽ اسان سنڌ پنهنجي رضامنديءَ سان حوالي ڪئي. ڇا هن صاحب کان شايد اهو ته بلڪل وسري ويو آهي ته سنڌين ڪيتريون دانهون ۽ ڪوڪون ڪيون پر تنهن هوندي به اسان جي ڪراچي اسان کان کسي وئي. هر قوم کي حدون هونديون آهن ۽ اهي قومن جون امانتون ڪري ليکيون وينديون آهن. دنيا جي تاريخ هن ڳالهه جي گواهه آهي ته هڪ ملڪ ٻئي ملڪ تي تسلط پئي ٿيو آهي. تهڙيءَ طرح مرڪزي حڪومت به ائين ڪرڻ گهريو آهي مگر کين اهو ياد رکڻ گهرجي ته دنيا ۾ خون خرابيون اڪثر ڪري ٽن شين تان ٿينديون آهن ۽ اهي آهن، زر، زمين ۽ زال ۽ جنهن به شخص کان انهن ٽن مان ڪا به شئي هلي ويندي آهي ته هن کي نامرد سمجهيو ويندو آهي. ڪراچي اسان جيزمين آهي ۽ اسان ڪنهن به صورت ۾ ان کي نٿا ڇڏي سگهون. هو شايد ائين سمجهن ته هنن ڪو فخر جو ڪم ڪيو آهي جو هنن اسان کان اسان جو حق زوريءَ ۽ زبردستيءَ کسيو آهي ۽ ان ڪرڻ سان هو سمجهن ٿا ته هنن پاڪستان جو بنياد مضبوط ڪيو آهي. کين تواريخ جو شايد مطالع

ڪونهي ڇاڪاڻ جو جي هنن ڪي تواريخ جو مطالع هجي ها ته هو زوريءَ قبضو نه وٺن ها. اهو قدم ٺيڪ نه آهي ۽ نه ڪين ان مان فائدو ٿيندو. ان ڪرڻ سان سنڌين جي جذبات ۾ احساسات کي مجروع ڪيو ويو ۽ انهن جي احساسات جو ڪو به خيال نه ڪيو ويو آهي. ڪين ياد رکڻ گهرجي سنڌي پنهنجن حقن تان سر ڏيڻ لاءِ تيار ٿي ويندا. تنهنڪري مان نهايت ادب سان عرض ڪندس ته هو جيڪڏهن پاڪستان کي مضبوط ڪرڻ چاهين ٿا ته ڪنهن به صوبي جي جذباتن کي مجروح نه ڪن ۽ انهيءَ ڪرڻ سان پاڪستان ڪڏهن مضبوط نه ٿيندو. جيڪي هزارن سالن کان وٺي هتي آباد آهن انهن کي هو پنهنجي طاقت جي نشي ۾ اڇي بيدخل ڪري رهيا آهن ان جا جيڪي به نتيجا نڪرندا سي تواريخ ثابت ڪندي ۽ اها سندن وڏي غلطي آهي. تنهنڪري مان هي تجويز پيش ٿو ڪريان ڇاڪاڻ جو هر هڪ سنڌي هن راءِ جو آهي ته هيءُ شهر اسان سنڌين کي موٽي ملي. مغربي پاڪستان نه رڳو يونٽن گهٽ ڪرڻ سان حڪومت کي فائدو رسندو بلڪه ڪراچيءَ کي به فائدو رسندو جا هن وقت موجوده حالتن ۾ مرڪزي حڪومت جي لاءِ Liability آهي ۽ نه Asset.

ڪراچي اسان جو حق آهي. نه صرف ايترو پر اتي اسان جو قبرستان آهي جتي اسان جا ابا ڏاڏا مدفن آهن. ڪراچي اسان کي ملڻ گهرجي ان ڪري اسان هن نهراءُ کي يڪشمت ٿي پاس ڪيون ۽ پوءِ مرڪزي حڪومت کان واپسيءَ جو مطالبو ڪيون ۽ پوءِ به جي هن حڪومت اها رٺ قبول نه ڪئي ته اها انهيءَ حڪومت جي غلطي آهي.

(هائوس جي فضا تاڙين جي آواز سان گونجي ويئي.)

THHE HONOURABLE THE SPEAKER: Order, Order. No clapping in the galleries.

مان چوڻ گهران ٿو ته جيڪڏهن ڪو به گئلريز ۾ تاڙيون وڄائيندو ته انهن کي فورن ٻاهر ڪڍيو ويندو گئلريون تاريون وڄائڻ لاءِ نه آهن.

Mr. ABDUL FATAH MEMON: Point of Order. I may submit that you will be pleased to note names of Honorable Members who want to speak otherwise it would be very difficult to control the debate.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: I will do that. Everybody will be given a chance.

پير الاهي بخش:- جناب مان جيڪو جناب شاهه صاحب چيو آهي ان سان شامل راءِ آهيان. پر مان وڌيڪ چوندس ته ڪراچي تاريوخي نقطه نگاهه کان برابر سنڌ جو جزو آهي پر منهنجو دوست جناب شاهه صاحب خواجه شهاب الدين جي مثال ۽ ان جي جا چيل الفاظ جيڪي هن صاحب ڪراچي جي عليدگيءَ جي وقت ۾ چيا هئا. پيش ڪيا آهن. پر اهو به ياد رکڻ گهرجي ته مرحوم شهيد ملت لياقت علي خان به جيڪي لفظ، قول ۽ واعدا ڏنا هئا سي به دهرائين ۽ انهن تي به غور ڪرڻ بلڪل ضروري آهي.

سائين اهو اعلان ڪيو ويو هو ته سنڌين جا حق جذب نه ڪيا ويندا. ۽ سنڌين جا جيڪي حق هوندا اهي ڪراچي جي ايريا ۾ گورنمينٽ ملازمت ۾ يا خواهه ايگريڪلچر جا حق سنڌين واسطي ساڳيائي رهندا.

سنڌ کان ڪراچي جدا ڪرڻ وقت اهو ويچار به نه آندو ويو ته سنڌ جي رهاڪن يعني ڪراچيءَ جي اصلي باشندن جا حق جذب ڪيا ويندا. لياريءَ جي مئجارٽيءَ جا شهر اندر آهي ۽ شهر جي لڳ ملير ۽ پسگردائيءَ، جي سنڌين جي آبادين کي ويچار هيٺ آڻي ڏسبو ته انهن سان ناحق ڪيو ويو آهي. مان ميمبرن صاحبن کي، صاحب صدر، سنڌ جي اصلي رهاڪن جي حق طلب ڪاڻ استدعا ڪندس ته انهن لاءِ اهو ضروري سمجهان ٿو ته ڪراچي واپس سنڌ کي ڏني وڃي ڇو ته جنهن مقصد لاءِ ڪراچي جدا ڪئي وئي هئي ۽ جن حالتن هيٺ ڪراچي زوري ورتي ويئي سي حالتون هاڻي نه آهن ۽ نه برداشت ڪري سگهجن ٿيون. ڇو ته اهي انجام سينٽر کان مليل نه پاڙيا ويا آهن. اهو انهيءَ مثال وانگر آهي ته چوڻ ۽ ڪرڻ ۾ فرق آهي.

”ڪردن و گفتن يار تفاوت مي دارد.“

صاحب صدر- مون کي وري به ڏاڍي ڏک سان اهو اظهار ڪرڻو ٿو پوي ته سنڌ جو نمائندي جو سينٽرل گورنمينٽ ۾ منسٽر هو ۽ انهيءَ به اهڙو زور نه ڏنو ته سنڌين سان سٺو ورتاءُ نٿو ڪيو وڃي. آءٌ سمجهان ٿو ته سينٽرل گورنمينٽ ائين ڪندي جو هو انهن سنڌين کي ڪراچي ڇڏي ڏيڻ لاءِ مجبور ڪندا ۽ هڪ به لک غير سنڌي ڪراچيءَ ۾ سنڌين کي ٿوري تعداد ۾ ڇاڏائي سندن حق تلفي هر نموني ڪئي ويندي.

بهتر ائين ٿيندو ته سنڌين جا حق جي جذب ڪيا ويا ته آهن انهن جي ڪراچيءَ کي واپس سنڌ جي صوبي ۾ هڪدم ملايو وڃي سنڌين جي تعداد تي مان اهو ڳالهائيندي اظهار ڪندس ته هي ڏنو ويو ته سنڌي ڪيترا ڪراچيءَ ۾ آهن. مان (سينسCensus جي باري مقابلي ڪندي نٿو چوان پر تڏهن به 11 لک سنڌي گهٽ ۾ گهٽ هوندا. اجا به ٻه ٽي لک وڌيڪ چئجن ته ائين ٿي سگهي ٿو.

سنڌي آفيسرن لاءِ ڪراچي ايڊمنسٽريشن ڪهڙا قدم کنيا آهن اهي لڪل نه آهن. ڪلارڪن کان وٺي مئجسٽريٽن تائين ڪي سنڌي آفيسر پنهنجن عهدن تان ڪنهن نموني هٽائي، لاهي، انهن جي جاءِ تي غير سنڌي رکندا ويا. هڪ لک انداز سنڌي شهر جي وچ ۾ تعليم يافته طبقي هوندي به انهن جا حق نٿا رکيا وڃن. اڳتي هلي ڏسندا ته سٽي ڪورٽ ۾ جي اڳي سنڌي مئجسٽريٽ هئا انهن کي ڪنهن نه ڪنهن نموني تنگ ڪيو وڃي ٿو يا انهن کي اتان هٽائي غير سنڌين کي اهي جايون ڏنيون وڃن ٿيون. ڪراچيءَ جي اڳين رهاڪن بيزار ٿي، ڪراچيءَ کي سنڌ ۾ شامل ڪرڻ لاءِ پرزور گهر ڪئي آهي انهيءَ ۾ شڪ نه آهي ته ڪراچيءَ جي اصل رهندڙن جي راءِ ڪانسواءِ شروع ۾ زبردستي ڪراچي سنڌ کان جدا ڪئي وئي اسان مان ڪو به ايم ايل اي يا نمائندو سينٽرل ۾ جو هو يا آهي ته انهن کي وري سنڌين لاءِ ڪو احساس نه هيو ۽ نه آهي پوءِ هنن لاءِ جوبداري ڪنهن تي آهي. اها غفلت ڪنهن جي آهي. اهي سڀ ڪارروايون ڪيئن ڪيون ويون، سي سڀ مڙهيل هيون ۽ اهو ته سنڌين جي رضامندي ان ۾ شامل نه هئي. هينئر به ڪراچيءَ ۾ اسان جا سنڌي ڀائرن جي هتي جا رهاڪو آهن ڪنهن صبح ۽ شام جو ڊيپوٽيشن هٿان، اسان وٽ اچڻ جي بدران آنربل منسٽر مسٽر بروهيءَ وٽ وڃن ته بهتر موزون ٿيندو. پر ڏسڻ ۾ اچي ٿو ته هو صاحب به سنڌين جي حقن کي نوٽيس ۾ نٿو آڻي. پوءِ اهو به چئجي ته اسان جو چيف منسٽرصاحب جو به سينٽر گورنمينٽ ۾ هو شايد هن کي اهڙو ڪو سنڌين جي حقن جو خيال مشڪل هو نه ته ڪراچي سنڌ کان مشڪل جدا ٿئي ها.

جناب صدر مان ڪجهه اڪرن ۾ اهو واضح ڪرڻ ضروري ٿو سمجهان ته ڪراچيءَ ۾ سنڌي جمعيت جي حقن جي حفاظت خود آنربل پرائيم منسٽر تي به لازمي آهي جو اهو ڪراچيءَ جو سينٽرل گورنمينٽ جي حوالي ڪرڻ سندن ذمي آهي ته هو سينٽرل گورنمينٽ جي ڪيل انجامن تي سنڌين جي حقن لاءِ ۽ جنهن لاءِ ڪراچي ورتي ويئي ان مطلب تي پورو رهي ۽ انجام شڪني نه ڪري.

اهو مثال ائين نه ٿئي ته:-

“گر ڪفر از ڪعبه بر خيذد- ڪجا مانند مسلماني.”

انهيءَ ڪري آءٌ اهو چوندس ته جيئن ته سينٽر انجامن تي پورو نه رهيو آهي، تنهنڪري ريزوليشن پاس ڪري آنربل ميمبرن کي اهو عرض ڪندس ته ڪراچي سنڌ سان ملائي وڃي چو ته ٻهريائين ڪراچي ڪراچي سنڌ کان جدا ڪئي ويئي جو فقط هڪ شهر جي ايريا هو. سينٽر ڪراچي ءَ کي ته سنڌ کان جدا ڪيو پر پسگردائيءَ ۽ ملير ڪينٽ ۽ مليريا ايريا به سنڌ کان ڌار ڪندي وڌيڪ حصا سنڌ کان هٽائي ورتا ويا. اها ايڊمنسٽريشن جي خامي هئي جو سينيئر ماڻهن جي سنڌ جي نمائندگيءَ جي حالت ۾ جي سينٽر ۾ هئا انهن اهڙي گهر اسٽيبلش نه ڪئي. جيڪڏهن سنڌين جي جون گهرجون ڪن ها ته اهو سندن وڏو فائدو سنڌين لاءِ ۽ سنڌ جي لاءِ هجي ها. ڪراچيءَ جي معاوضي جي باري establishاسٽيبلش ڪئي هئي ۽ هاڻي جو ڪراچيءَ کي پراونش جي حيثيت ڏيندا ته پوءِ سينٽرل گورنمينٽ Hindrance۾ سينٽر هندرنس جو اهو اصول ته ٻه حڪومتون گڏ ڪراچيءَ ۾ نه هجن، ايڊمنسٽريشن ٻن حوڪمتن هيٺ نه هجي، اهو اصول ڪٿي رهيو؟ خدا جي واسطي تنهنڪري ڪراچيءَ کي سنڌ سان ملائي وڃڻ سان سڄايو صوبو هڪ رهندو ۽ ڪراچيءَ کي جدا صوبو

ٻڌائڻ اجايو ٿيندو. آنربل صاحبن کي اهو عرض ڪندس ته ڪراچيءَ جي واپس وٺڻ لاءِ سڀ هڪڙي گهر ڪريون ۽ جن حالتن هيٺ ڪراچي جدا ڪرڻ تائين تسليم ڪيو ويو هو ان کي درست ڪريون.

اڄ ڪراچيءَ سٽي جي ايڊمسنٽريشن کي وڌايو ويو آهي. وري گهر ڪندا ته 8-9-10 ڳوٺ سنڌ جا ٻيا به ڪراچيءَ ۾ ملايا وڃن ۽ اهڙيءَ طرح 42-43 ڳوٺ سنڌ کان وٺي ڪراچيءَ کي صوبو بڻايو وڃي سا سراسر بي ايماني ٿيندي جو سنڌ هڪ جدا صوبو آهي ۽ ڪراچي ان جو حصو آهي.

سينٽرل گورنمينٽ جي اها حالت آهي جو ڏسندا ته ڊيپوٽيشن سيڪريٽري جو هينئر اسان وٽ آهي اهو به سينٽرل گورنمينٽ سنڌ ۾ آندو ويو آهي، البت هو پروموشن ٿي ويو. باقي ڪي ٿورا آفيسر ۽ سٽي مئجسٽريٽ سنڌي، ڪراچي ايڊمنسٽريشن ۾ هوندا. تن کي به ڪنهن نه ڪنهن نموني سنڌ ڏانهن هٽايو پيو وڃي. پبلڪ سروس ڪميشن جي ذريعي به ڏسندا ته سنڌين جا حق جذب ڪيا پيا وڃن. انهيءَ ڪري مان ميمبرن صاحبن کي عرض ڪندس ته پنهنجا حق، پنهنجون ٽريڊيشنس اهي سڀ ڳالهيون آهن جي توهان کان ۽ اسان کان تقاضا ڪن ٿيون ته سنڌي مسلمانن جا حق ڪراچيءَ کي واپس وٺندي بچايون. جو ڪراچيءَ کي سينٽر هيٺ آڻڻ بعد اڳ جيڪي انجام ڪيا ويا هئا سي درگذر رهيا پر سنڌين جي رهائش آفيسن آبادگارين ۽ نوڪرين تي به حملا ڪيا پيا وڃن. اهو برداشت کان ٻاهر آهي ۽ اها وڏي ڀل ٿيندي جي ڪراچي سنڌ سان واپس نه ملائي ويئي.

وري به مان چوندس ته اسان سان بي ايماني ڪئي وئي آهي.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: You must withdraw this word (Bemani). It is unparliamentarily.

PIR ILLAHI BAKHSH: It means bad faith and nothing more. It is not at all unparliamentarily in any sense. Very well, Sir, I bow to your ruling although I feel that this expression is not unparliamentarily.

پير الاهي بخش:- سائين مان اهو هاڻي چوندس ته انجام جي سينٽر ڪيا هئا سي نه پاڙيا ويا آهن ۽ اڳ ساڳيون حالتون نه هيون جو اڳي سينٽر کي ڪاروبار هلائڻ لاءِ شروع ۾ سنڌ ڪانسواءِ ٻئي هنڌ ڪا جڳهه نه هئي. پر هينئر جي حالتون پيدا ڪيون ويون آهن سي برداشت کان ٻاهر آهن

تنهنڪري مان آخر ۾ ٿورن لفظن ۾ پنهنجي دوست آنربل ميمبر جي ايم سيد صاحب جي ريزوريشن جي پرزور تائيد ٿو ڪريان.

Mr. SHAH NAWAZ PIRZADA: Sir, while wholeheartedly supporting the resolution of Mr. G.M.Sayed, I beg very respectfully to submit that an understanding has been deliberately created by Mr. G.M.Sayed and by Mr. Illahi Bakhsh. I have also read the history of separation of Karachi from Sind.

THE HONOURABLE NTHE SPEAKER: Are you supporting or opposing the resolution?

Mr. SHAH NAWAZ PIRZADA: Sir, I am supporting the resolution. I am only pointing out a misunderstanding that has been deliberately created by Mr. Sayed and Pir Illahi Bakhsh Saheb. I have to refer to some of the expressed by my friends. It has been said that Karachi was taken over by the Central Government by force. I have respectfully to submit that our worthy Pir Saheb was the gentlemen who consented to the separation of Karachi from Sind.

THE HONOURABLE NTHE SPEAKER: Order, Order.

Mr. SHAH NAWAZ PIRZADA: He himself said to me that his cabinet deliberately decided to hand over Karachi to Central Administration. New he comes forward to charge the Central Government of dishonesty. What was he himself at that time? The difference now is that he is not on Ministerial Benches, but is sitting as a private member and, therefore, he comes forward and very loudly proclaims…..

THE HONOURABLE NTHE SPEAKER: Order, Order. No personal remarks.

Mr. SHAH NAWAZ PIRZADA: I am sorry, sir, I respectfully point that Karachi was taken over from us because of the weakness of our own and particularly our worthy friend, Pir Illahi Bakhash. Next he is Honorable Pirzada Abdus Sattar, who was time a member of the Central Government, and he himself agreed that Karachi should be over from Sind and placed under the administration of the Central Government.

The Honorable Mr. ABDUS SATTAR PIRZADA: This is not true.

Mr. SHAH NAWAZ PIRZADA: I am speaking the truth. He was a member of the Central Government and he was the gentleman who agreed to

آنربل پیرزاده عبدالستار:- تون غلط ٿو ڳالهائين.

مسٽر شاهنواز پيرزاده:- مان غلط نٿو ڳالهايان.

THE HONOURABLE NTHE SPEAKER: Order, Please address the chair.

Mr. SHAH NAWAZ PIRZADA: Sir, I beg respectfully to submit that Honorable Mr. Abdus Sattar Pirzada was a member of the Central Government and he himself agreed to the separation of Karachi form Sind and now he charges me that I am not speaking correctly, whereas he himself is not speaking correctly.

Mr. SHAH NAWAZ PIRZADA: Order, Order, I will not allow such personal remarks.

Mr. SHAH NAWAZ PIRZADA: So for as the responsibility for the separation of Karachi from Sind is concerned, it lies more upon the shoulders of Mr. Abdus Sattar Pirzada and Pir Illahi Bakhsh rather than upon the Central Government.

The Honorable Mr. Abdus Sattar Pirzada: I will tell you on whose shoulder the responsibility lies. You wait.

Mr. SHAH NAWAZ PIRZADA: I beg to submit that with these remarks I wholeheartedly, support the resolution of my friend, Mr. G.M.Sayed. If Karachi is going to be constituted into a separate province, then justice and fairness demands that Karachi be handed over to us, because we are the original possessors of Karachi and we can look after the interests of everybody very well.

THE HONOURABLE NTHE SPEAKER: I like to draw the attention of the Honorable Members to the provisions of Rule 45 of S.L.A Rules which lays down that a Member while speaking must not make personal charge against a member must not use any offensive expression and must not utter any defamatory or unparliamentarily words. The Honorable Members must avoid all this. I will be very strict in having the rules observed.

مسٹر عبدالفتاح میمن:- جناب والا! آج دوبارہ آنربل جی ایم سید صاحب نے سندھ کے عوام کی ترجمانی کرتے ہوئے اس اسیمبلی کے اندر ریزیولیشن پیش کیا ہے۔ جو دراصل سندھ کی حکومت کی طرف سے اور مسلم لیگ اسمبلی پارٹی کی طرف سے آنا چاہیے تھا۔ اس سے پہلے بھی آنربل جی ایم سید صاحب نے سندھیوں کے حقوق کے متعلق ایک ریزولیویشن پیش کیا تھا۔ تب بھی میں نے یہ گذارش کی تھی کہ یہ فرض اولین اس پارٹی کا ہے کہ جو صوبہ کے عوام کی نمائندہ ہے یا جس نے صوبہ کی نمائندگی کی حیثیت میں حکومت کا کاروبار اپنے ہاتھ میں لے رکھا ہے۔ ہونا تو یہ چاہئے تھا کہ یہ ریزولیوشن کراچی واپس سندھ کو ملنے کیلئے سندھ گورنمنٹ کی طرف سے پیش ہو۔ لیکن یہ فرض (Opposition Benches) کی طرف سے پیش کیا جاتا ہے۔ جناب والا! اس (Opposition) کے لیڈر یا دوسری بار ریزولیوشن کے متعلق آنربل جی ایم سید اور آنربل پیر الاھی بخش نے تفصیلی بحث کی ہے اور آنربل مسٹر شاہ نواز پیرزادہ صاحب نے جو کچھ اس معاملہ میں فرمایا ہے میں اس کی پرزور تائید کرتے ہوئے یہ عرض کرتا ہوں کہ سندھ کو کراچی دینی پڑی اس کی جوابداری (ذمہ واری) اب کسی کے سر پر بھی تھوپ سکتے ہیں لیکن اسکی اصلی وجہ یا سبب یہ تھا کہ سندھ کی حکومت اس وقت کمزور تھی۔

آنربل پیر الاہی بخش صاحب جو اس وقت سندھ وقت کے وزیر اعلیٰ تھے اور سندھ کی نمائندہ حکومت کے Chief تھے انہوں نے کراچی خوشی سے دی یا جبر سے دی یا مجبورہو کردی لیکن کراچی دی۔ ہماری ہاؤس کے لیڈر آنربل پیرزادہ عبدالستار صاحب اس وقت پاکستان کی مرکزی حکومت کے ایک اہم رکن تھے۔ کسی بھی پالیسی کے ماتحت کراچی سندھ سے لی گئی۔ بہر صورت کراچی لی گئی۔ اس کی وجہ ضرف یہ تھی کہ سندھ کی حکومت کے پاس اتنی طاقت نہیں تھی حالانکہ سندھ کے عوام کی آواز بھی"کہ کراچی نہیں دیجائے" ایکشن کمیٹیاں بنائی گئیں۔ سندھ کی طرف سے مسلم لیگ کی طرف سے Deputation بھیجے گئے لیکن سندھ کی حکومت کے اس وقت کے نمائندہ آنربل پیر الاہی بخش صاحب اس وقت کراچی دینے پر آمادہ تھے انہوں نے کراچی دیدی۔ آج بھی یہ ریزولیشن میں سمجھتا ہوں صوبہ سندھ کے اندر رہنے والے ہر باشندہ کے دل کی آواز خواہ وہ باشندہ اصلی سندھی ہے یا نیا سندھی کہ جو سندھ کے اندرصحیح طور پر بس چکا ہے۔ وہ یقینن سندھ کو اپنا صوبہ سمجھتا ہے۔ اور اس کو (سندھ کو) مادر وطن سمجھتا ہے۔

میں تمام طاقت اور آواز کے ساتھ یہ چلا کر کہونگا کہ سندھ کے تمام عوام کی طاقت اس وال پر صوبہ سندھ کی موجودہ حکومت کے ساتھ رہے گی۔ اگر وہ (موجودہ حکومت) واقعی چاہتی ہے کہ کراچی سندھ کو واپس دی جائے۔

لیکن اگر صرف مقصد Cheap Popularity حاصل ایسا ریزولیشن پاس کرنیکا یہ ہے کہ سندھ کے عوام کے سامنے ہو اور عوام کے جذبات کو تھوڑی دیر کے لئے ٹھنڈا کرنے کے لئے حکومت سندھ اس ریزولیشن کی تائید کرے تو میں نہایت عزت اور ادب کے ساتھ عرض کرونگا کہ اس ریزولیشن کی تائید کرنے کے بجائے اس ریزولیوشن کو مسترد کرنا ہے۔ بہتر یہ کہ ہم یہ سمجھیں کہ آیا حکومت سندھ کے پاس لڑنے کی اتنی طاقت موجود ہے کہ وہ مرکز سے کراچی سندھ کو واپس دلا سکی گی۔ اگر وہ (حکومت سندھ) واقعی چاہتی ہے کہ سندھ کو کراچی واپس ملے کہ جس پر ہمارا حق ہے اور اس سے مرکزی حکومت بھی انکار نہیں کر سکتی اور وہ حضرات کہ جو ابھی کراچی دینے کے حق میں ہیں وہ بھی اس سے انکار نہیں کر سکتے تو اس صورت میں حکومت Provincial autonomy کو امتحان میں پڑ جائے گی کہ صوبہ سندھ کی حکومت مرکزی حکومت سے کراچی واپس دلاتی ہے یا نہیں۔

میں کم از کم اپنی طرف سے۔ اپنے گروپ کی طرف سے۔صوبہ سندھ مسلم لیگ کی طرف سے حکومت سندھ کو یہ یقین دلاتا ہوں کہ ہم طریقہ سے اس سوال پر اسکا ساتھ دینگے اور خواہ ہم کو اپنی جانیں بھی دینی پڑیں ہم آپکی امداد کرنے کے لئے تیار ہیں۔ اب سوال یہ ہے کہ حکومت کس طرح یہ چیز حاصل کرنا چاہتی ہے۔ دنیا میں کوئی حق لڑنے لڑانے کے بغیر نہیں مل سکتا۔ دنیا میں کوئی بھی حق صرف ریزولیوشن پاس کرنے سے نہیں مل سکتا۔ دنیا میں کسی کو کوئی حق صرف زبانی باتوں سے نہیں مل سکتا بلکل اسکے لئے لڑنے سے ملتا ہے۔ حق کوشش سے ملتا ہے۔ حق لڑنے پر آمادگی سے ملتا ہے۔ آپ دیکھ رہے ہیں کہ مرکزی حکومت نے سندھ کے کسی مطالبہ کو نہیں مانا۔ مانا ہی نہیں بلکہ اس کو بری طرح ٹھکرا دیا۔ ہمارے ستاھ کئے ہوئے وہ وعدے اس عزیز اور بڑی ہستی یعنی قائداعظم مرحوم کے وعدے شہید ملت لیاقت علی خان کے وعدے جو نہ صرف پریس اور پلیٹ فارم پر کئے گئے تھے بلکہ Constituent Assembly کے Floor پر کئے گئے تھے آج ان کو بھی ٹھکرا دیا گیا ہے۔ اس لئے کہ قائداعظم ہم میں موجود نہیں ہے اس لئے شہید ملت لیاقت علی خان ہمارے پاس نہیں اس وجہ سے آج مرکزی حکومت نے ہمارے ساتھ کئے ہوئے وعدے ٹھکرا دیے۔ اور ہمیں بری طرح ٹھکرایا۔

آپ کو معلوم ہونا چاہئے کہ ایک طرف تو اصلی سندھی باشندے کراچی میں پانی کی بوند کے لئے ترس رہے ہیں ان کے رہنے کے لئے جھونپڑیاں تک نہیں ہیں۔ اور دوسری طرف ہمارے پاکستان کی حکومت ہمارے دوسرے بھائیوں کو بسانے کی کوشش کر رہے ہے۔ اور اصلی سندھی باشندوں کو پانی اور کنک (گندم) کے ایک دانہ کے لئے ترسایا جا رہا ہے بارش برستی ہے سر چھپانے کی جگہ نہیں جھونپڑیاں ہیں انہیں گرا کر زمین خالی کرائی جا رہی ہے۔ برادرانہ تو چھوڑئے انسانیت کا سلوک بھی ان سے نہیں کیا جا رہا ہے۔ ایسی صورت میں حکومت سندھ سے امید کرتا ہوں کہ موجودہ حکومت نے ہمارے ان غریب بھائیوں کے لئے اب تک کیا قدم اٹھایا ہے۔ کیا آپ نے مرکزی حکومت سے اسکے متعلق کوئی سوال پوچھا کہ کراچی کے اندر رہنے والے ان پرانے باشندوں کہ جن کے حقوق کے لئے پاکستان کے بانی قائداعظم نے اور قائداعظم کے دست راست قائد ملت نے یہ وعدے کئے تھے کہ ان کے ساتھ انسانی اور برادرانہ سلوک کیا جائیگا۔ ان کے ان وعدوں کو ٹھکرایا جا رہا ہے۔۔

میری گذارـش دراصل اس ریزولیشن کی تائید کرتے ہوئے اس پوائنٹ پر ہے کہ آیا آج بھی ہماری حکومت اس پرانی حکومت سندھ کی طرح کہ جس زمانے میں ہمارے محترم آنریبل پیر الٰہی بخش وزیراعظم تھے اسی طرح کمزور دیگی یا ہماری حکومت Consent کو پورا کرنیکی لئے Demandرھیگی اور اسی طرح مرکزی حکومت کی ہر سندھ کے پاس اتنی چاقت ہے کہ وہ سندھ کے تقاضوں کو پورا کرنے کے لئے ہر چیز قربان کر سکے گی۔ میں جانتا ہوں کہ خدا کے فضل سے موجودہ حکومت کے رہنما اور موجودہ حکومت کے لیڈر بہت پرانے تجربہ کار۔ سمجھدار اور پرانے سیاسی کھلاڑی ھہیں۔ میں ان سے امید رکھتا ہوں توقع کرتا ہوں کہ کیا وہ سندھ کے باشندوں کو بچانے کے لئے اپنی طاقت اور موجودہ پوزیشن کو قربان کرنے تک مرکزی حکومت سے لڑ سکیں گے؟ یا سندھ کی آنیوالی نسلیں سندھ کی تواریخ میں آنریبل پیر الٰہی بخش صاحب کو اس لئے یاد رکھے گے کو انہوں نے کراچی دیدی۔ اور ان کا نام اس لئے بھی یاد رکھا جائینگا کہ پوری چھہ سال کے بعد آنریبل پیرالٰہی بخش صاحب آج کراچی کو واپس مانگ رہے ہیں۔ لیکن اسکے ساتھ ہی ساتھ سندھ کو موجودہحکومت کا نام بھی سندھ کی تاریخ میں آئیگا کہ کراچی کی واپسی کیلئے وہ خون سے لڑتی ہے یا صرف زبان سے لڑتی ہے۔ سندھ کے باشندے دیکھتے رھینگے۔ حکومتیں آئینگی اور حکومتیں چلی جائیگی۔ سندھ کے عوام زندہ رھینگے ۔ پاکستان زندہ رھیگا۔ لیکن پاکستان کی حکومت کی یہ جابرانہ پالیسی کہ جس سے صوبہ سندھ کے ہر جائز Demand-کو ٹھکرایا جاتا ہے یہ بھی زمانہ دیکھتا رھیگا۔ کہ ختم ہو جائیگی۔

THE HONOURABLE THE SPEAKER: Your time is nearly over.

Mr. ABDUL FATAH MEMON: Sir, I have got a few minutes more.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: Try to finish early.

Mr. ABDUL FATAH MEMON: I will try to finish, Sir.

جناب والا- آپ حضرات کو علم ہوگا کہ کراچی کے چند حضرات حکومت مانگتے ہیں۔ حکومت کے تقاضوں کیلئے وہ دی جائے۔ میں ان بھائیوں سے نہایت عزت اور اور ادب کے ساتھ یہ Provincial autonomyچاہتے ہیں کہ کراچی کو عرض کرتا ہوں کہ اگر آپکو حکومت چاہئے تو وہ سندھ کی حکومت میں بھی آپکو مل سکتی ہے۔ آگر آپ کو منسٹری چاہئے تو حکومت سندھ میں بھی مل سکتی ہے اگر آپ اسیمبلی کے ممبری چاہیں تو یہاں آپکو مل سکتی ہے۔ میں سمجھتا ہوں کہ صوبہ سندھ کے عوام نہایت زندہ دلی اور کشادہ دلی کے ساتھ کراچی کے عوام کو کراچی اس آنریبل ہائوس میں دینے کیلئے ہر وقت تیار رھینگے - لیکن ان کی Seats پر Basis کے Populationکی کہ حکومت بنانے کیلئے کراچی کا ایک علحدہ صوبے بنایا جائے۔ یہ نہایت ہی مشکل تقاضہ ہے۔ یہ نہ Demandیہ بھی ایک کڑوی چیز ہے۔ صوبہ کو چلانے کیلئے Financiallyصرف سیاسی طور پر نقصان کا باعث ہے بلکہ یہ گورنر بہادر کی تنخواہ چاہئے گورنر کا سکریٹریٹ چاہئے۔

THE HONOURABLE THE SPEAKER: Order, order, Will the Honorable Member please refrain from making a reference to the Governor etc.?

MR. ABDUL FATAH MEMON: I am talking on the financial aspects and not making a reference to His Excellency the Governor of my province.

اسمبلی کا سکریٹریٹ چاہئے- آنریبل منسٹروں کی تنخواہ چاہئے۔ آنریبل ممبروں کی تنخواہ چاہئے اور ساری ایڈمنسٹریشن کو چلانے کیلئے پیسہ چاہئے ان حضورات سے کہ جو کراچی کو ایک علحدہ صوبہ بنانا چاہتے ہیں میں نہایت عزت اور ادب سے یہ سوال پوچھتا ہوں کہ آیا کراچی میں اتنا خزانہ ہے اور کراچی میں اتنے زرائع ہیں کہ وہ بن کر رہنا Liabilityصوبائی حکومت کا کاروبار چلا سکینگے۔ یا صرف کراچی عوام کیلئے پاکستان کی حکومت پر چاہتے ہے۔

THE HONOURABLE THE SPEAKER: Your time is over.

Mr. ABDUL FATAH MEMON: One minute more, Sir.

کو دیکھا ہے میں یقینن اس خیال کا ہوں کہ Figuresکیا ہے۔ جہاں تک میں نے Studyجہاں تک میں نے اس مسئلہ کو وہ ناممکن ہے کہ تقریبن 13یا 14 لاکھ کی آدمشماری (مردم شماری) والا صوبہ بنے اور اس صوبہ میں اتنی آمدنی ہو صوبہ ہوگا۔ جو خزانہ کیلئے پاکستان Deficitسکے کہ صوبہ کے اخراجات چل سکیں۔ اور یقینن کرای کا صوبہ ایک ہوگا۔ یہ ہو سکتا ہے کہ چند حضرات سیاسی نظریہ کو سمانے رکھ کر مرکز کے چند Liabilityپر حضرات سیاسی نظریہ کو سامنے رکہ کر مرکز کے چند حضرات سے کراچی کو صوبہ بنانے کے خیال میں ہیں۔ نہیں کیا اور جذبات Studyلیکن وہ جذباتی طریقہ پر ہوں۔ معلوم ہوتا ہے انہوں نے سیاست اقتصادیات اور معاشرت کو میں بہ کر کراچی کو علحدہ صوبہ بنانا چاہتے ہیں۔ ان الفاظ سے میں آنریبل جی ایم سید صاحب کی تائید کرتے ہوئے کریں-Playآنریبل لیڈر آف دی ہائوس سے عرض کرونگا کہ کراچی سندھ کو واپس دلانے کیلئے اب پورا پارٹ

جي دل و جان سان تائيد ڪريان. هن معاملي Motionمسٽر جعفر خان بليدي:- مان مسٽر جي ايم سيد جي پيش ڪيل تي گهڻن دوستن گفتگو ڪئي آهي ۽ هو پهلوءَ تي پوري پوري روشني وڌي آهي. اها ته سيني جي عمومن شڪايت آهي ته سنڌ اسان پنهنجن هٿن سان پاڻ ڦرائي آهي. مان مولانا حضرت راشدي.

آنربل اسپيڪر: مولانا نه پر آنربل راشدي.

مسٽر جعفر خان بليدي: سائين اسان جي لاءِ ته هو صاحب مولانا به آهي پر آنربل راشدي جو شڪرگذار آهيان جو هن صاحب جيڪي به قول ڪيا هئا انهن تي اجان تائين محڪم آهي ۽ جيڪي موجوده الفاظ چيا اٿن تن دل کي هيڪاري خوش ڪيو آهي.

ڪراچي جنهن ڏينهن کان اسان کان کسي ويئي آهي انهيءَ ڏينهن کان اسان جو محڪم هجڻ شروع ٿيو آهي. اسان ان ڳالهه (ڪو نه ٿا ڪيون. ڇاڪاڻ جو مان سمجهان ٿو ته غلطيون سڀ ڪنهن کان ٿينديون آهن ۽ محڪم Blameلاءِ ڪڏهن به) قوم جيڪا هوندي آهي سا به سست هوندي آهي ۽ اهو ئي ڪارڻ جو اسان کان ڪراچي کسي ويئي.

اهو سڀ ڪجهه صرف اسان جي نااتفاقيءَ جي ڪري آهي ڇاڪاڻ جو ڏنو ويندو ته سنڌ جي اندر اقتدار پسند انسانن جي ڪري سنڌ ۾ ڪيتريون وزارتون آيون ۽ ويون ليڪن انهن مان ڪا به مستحڪم نه رهي جنهن جو واحد سبب اهو ئي هئي آخر اسان جي مثان 92 فقره لڳايو ويو ۽ ان جي ڪري جيڪو سنڌ کي نقصان رسيو سو بيان ڪرڻ کان ٻاهر آهي.

ڪراچيءَ جي کسڻ وقت پاڪستان حڪومت اسان سان قول ڪيا، انجام ڏنا ۽ واعدا ڪيا ليڪن انهن مان ڪو به وفا نه ڪيو ويو. هاڻي نوڪرين جون تڪليفون ۽ سنڌين جي تڪليف جو مطالبا ڪيا ويا آهن ليڪن انهن کي ڀتو اڻ ڀڌو ڪيو وي. پر انهيءَ هوندي به سرڪار تي ڪجهه اثر نه ٿيو هو ته انهيءَ ڪوشش ۾ آهن ته جيئن ڪراچيءَ کي هڪ الڳ صوبو بڻايو وڃي.

) وجهڻ وارا جن جڳهين ۾ شروعات کان وٺي Foundationاسان کي افسوس صرف ان ڳالهه جو آهي ته ڪراچيءَ جي (هئا. اهي اجا به انهن ئي جڳهين ۾ رهن ٿا بلڪه حڪومت انهن لاءِ ويتر اها حالت ڪئي آهي جو انهن کي بنا ڪنهن ڏوهه ثواب جي انهن کي انهن جي اصلي قديم گهرن مان زوري ڪڍيو ويو آهي ۽ انهن جي جاين کي زير زمين ڪيو ويو آهي ۽ انهن جي جاين نهايت خو بصورت عمارتن جي تعمير جو ڪم شروع ٿي ويو آهي. ڇا اهي خوبصورت عمارتن جي تعمير جو ڪم شروع ٿي ويو آهي. ڇا اهي آهن واعدا جيڪي حڪومت پورا ڪري رهي؟ انهيءَ حڪومت جي ناجائز قدم تي سنڌ جي هر گوشيءَ کان آواز اٿيو، ليڪن اهو آواز به حڪومت پاڪستان جي آفيسن جي ديوارن سان ٽڪرجي واپس مايوس ٿي موٽي ويو ۽ ان جو به حڪومت تي ڪو به اثر نه ٿيو. ان ڪري هاڻي اهو بلڪل واجبي آهي ته هن اسيمبليءَ جي طرفان يڪشمت ٿي هڪ آواز وري بلند ڪجي ۽ حڪومت پاڪستان کي مطالبو ڪجي ته ڪراچي وري سنڌ کي واپس ڏني وڃي ڇاڪاڻ حڪومت پاڪستان اسان سان جيڪي به واعدا ڪيا هئا سي پورا نه ڪيا آهن. اسان جا سنڌي پائر پاڻيءَ لاءِ سڪندا ورتن، بيروزگاري جي ڪري دربدر ويڳاڻا ٿيا وتن هلندا، هنن جي حقن جو ڪنهن کي خيال ڪونهي. پر انهيءَ کان اول مان اهو چوندس ته جنهن صورت ۾ اسان جي حڪومت ان لاءِ ڪو به فيصلو نه ڪيو آهي ته (ڪيون ٿا. Blame) نه ٿو ڪري سگهجي ۽ نه ڪو وري اسان ڪنهن کي ان بابت (Blameهن کان اڳ ڪنهن کي اسان جا پنهنجا ڪي ماڻهو حڪومت جا همدرد بڻايا ۽ اها صرف انهن ماڻهن جي مهرباني آهي ۽ خاص ڪري پير الاهي بخش جي جو جنهن اسان سنڌين جون دليون هڪ بئي کان جدا ڪيون، ورنه اسان پنهنجن حقن لاءِ لڙون ها، پر ڇا ڪجي جو اسان پاڻ پنهنجي هٿن سان ڪراچي ڏني. ڪراچي اسان لاءِ ائين آهي جيئن اسان جي بدن جو سر، پر سر به اهو جيڪو سينگاريل سر آهي.

اسان کان آفيسون کسيون ويون، هر نموني سان صبر ڪيو ويو. انهيءَ جي معنيٰ اها نه آهي ته اسان کي پنهنجي سنڌ ملڪ يا سنڌين جي حقن لاءِ نه احساس آهي. انهيءَ جو اسان کي وڏو درد آهي ته ڪراچي جو اسان جي سنڌ جو ڪيپٽل هو سو اسان کان ورتو ويو ۽ ان جي تلافي اجان ٿي نه سگهي آهي. هاڻي اسان سان ماٽيجي ماءُ وارو برتاءُ ڪيو وڃي ٿو.

آنربل اسپيڪر- هاڻي توهان تائيد ڪندا؟

مسٽر جعفر خان بڙدي:- ها سائين تائيد سان گڏ مان اهو چوندس ته برابر اسان جي دوست پير الاهي بخش صاحب کي ڏوهه ڏنو پيو وڃي. پر صاحب صدر ها اسان جي گڏيل غلطي ٿيندي جي ڪراچي سنڌ کان هميشه جدا ڪئي ويئي. تنهنڪري صاحب صدر مان انهيءَ تي زور ڏيندس ته ڪراچي اسان کي واپس ڏني وڃي جو ڪراچيءَ تي اسان جو پهريون حق آهي. ڪراچي سنڌ جو جزو آهي ۽ صوبي سنڌ سان واپس ملايو وڃي.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: The Honorable Minster for Revenue.

An Honorable Member: He should speak at the end.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: He can address at any stage.

آنربل پير علي محمد راشدي: صاحب صدر آءٌ هي الله لڳه هڪڙو عرض ڪندس ته جي خيال 1945ع ۾ مونکي سنڌ ۽ سنڌين سان وابسطه هئا. سي مونکي هينئر به آهن ۽ انشاءَ الله العظيم ان تي قام رهندس. مان پنهنجي دوست آنربل ميمبر جي ايم سيد صاحب کي ٻڌائڻ ٿو گهران ته جڏهن اڳ مان اهڙن خيالن جو اظهار ڪيو هو ته ڪين چا ڪرڻ کپي ان وقت پاڻ سنڌ پروانشل مسلم ليگ جا پريزيڊنٽ هئا جا حيثيت منهنجي موجوده حالت کان وڌيڪ هئي پر تنهن هوندي به مان کين ۽ هن آنربل هائوس جي ميمبرن کي يقين سان پنهنجو ارادو ڪليل ٻڌايان ٿو ته سنڌ ۽ سنڌ جي رهاڪن جي حقن جي حفاظت لاءِ جيڪا مون ۾ طاقت آهي ۽ جوبداري آهي ان آهر مان ڪنهن به حالت ۾ سنڌين جي حقن جي حفاظت ڪرڻ ۾ پٺتي نه رهندس. اسان سنڌ صوبي جي جي اقتدار کي برقرار رکڻ لاءِ تفصيل وار گهريءَ نظر سان ڏسون ته سنڌ ملڪ ۽ سنڌ جي رهاڪن لاءِ مفاد خاطر ڪهڙا قدم کنيا آهن. اسان جو دوست پير الاهي بخش صاحب جو هنيئر ريزوليوشن جي تائيد ۾ آهي پاڻ بهتر ڄاڻي ٿو ته ڪهڙين حالتن هيٺ ۽ ڪهڙن شرپطن تي ڪراچيءَ کي سنڌ صوبي کان جدا ڪيو ويو، جو ان وقت پاڻ صوبي سنڌ جي چيف منسٽر جي حيثيت رکندا.

تواريخ شاهد آهي ته جنهن ڏينهن کان انساني تواريخ ملي ٿي تنهن وقت کان سنڌهڪ جدا قوم ۽ ملڪ رهيو آهي ۽ ان لاءِ اهي سموريون وصفون آهن جيڪي هڪ قوم يا جداگانه ملڪ جي هجڻ لاءِ ضروري آهن. سنڌ ۾ ٿيل ڪارنامن جو احوال) کي Prestigeمس سان لکيل تواريخ مان فقط نه پر شهيدن جي خون مان پڻ ملندو جن حق کي برقرار ۽ پنهنجن حقن (محفوظ رکڻ لاءِ لڙندي پنهنجون عزيز جانيون به قربان ڪيون ڪيون شهيد ٿيڻ جو جام پيتو. ڪراچيءَ جي ٻاهران جي قبرون پراڻي مختصر حالت ۾ جن جا نشان ملن ٿا سي ڪي نيئن کوجنا ۾ نڻيون اچن پر اهي قبرون ۽ سنڌ ۾ جهونيون ۽ پراڻيون قبرون انهن شهيدن جون به آهن جن ملڪ ۽ قوم جي حفاظت ڪندي شهادت جو جام نوش ڪيو.

محمود هارون جا ڪراچي لاءِ جدا صوبي جي گهر ڪئي آهي ان ۾ ڪيتري صداقت آهي. آنربل پيرزادو صاحب جو سينٽرل ۾ هو پير الاهي بخش صاحب جو چيف منسٽر جي حيثيت ۾ ڪراچيءَ کي جدا قرار ٺهرائڻ قبول ڪيو سي بهتر ڄاڻن ٿا ته ڪراچيءَ کي سنڌ کان ڪهڙين حالتن هيٺ جدا ڪرڻ لاءِ زور ڏنو ويو. گهٽو ڪري ڏسي سگهنداسين ته کين حال في سينٽرل گورنمينٽ جي شروعاتي حالتن کي مدنظر رکندي ڏسبو ته انهيءَ وقت جي شروعاتي حالتن مطابق الحال ڪراچيءَ ايڊمنسٽريشن جي جدا ضرورت محسوس ٿي. ان جو اهو مطلب نه آهي ته ڪراچيءَ کي سنڌ کان جدا ڪري هڪ صوبي جي شڪل ۾ تبديل ڪيو ويندو.

صاحب صدر، ڪراچي هڪ جدا يونٽ بلڪل نه آهي پر حالتن پٺاندڙ سينٽرل جي خواهش ٿي ته ان جي ايڊمنسٽريشن تي سينٽرل گورنمينٽ جو قبضو هجي. ڪراچي نه جدا يونٽ رهيو آهي ۽ نه رهي سگهندو.

قائداعظم جي شروعاتي اعلان ۾ ته سنڌين جا حق محفوظ رهندا جڏهن ڪراچيءَ کي سنڌ کان جدا ڪرڻ جي خلاف وڏو زور هلندڙ هو. اهي واعدا نه پاڙيا ويا آهن. ۽ سينٽرل پنهنجي اصل تي نه رهيو آهي. آنربل منسٽر بروهي صاحب هجي يا سينٽرل جو پرائيم منسٽر هجي اها سندن لاءِ وڏي جوابداري ٿيندي ته ڪراچي جدا صوبو ٺاهيو وڃي جو سينٽرل جو منهنجي خيال ۾ اڳ ارادو نه هو . سنڌ جي آنربل چيف منسٽر ۽ پاڪستان گورنمينٽ جو اهو اولين فرض ٿيندو ته ڪراچي سنڌ سان واپس ملائي وڃي جو هڪ سنڌ جو حصو آهي ۽ سنڌ صوبي جو هڪ شهر آهي. اسان جو اهو حق اسان جو آهي. اهو ڪيئن ٿي (Automatically) ته سنڌ اسان جي آهي ۽ انجو حصو حصو آٽوميٽڪلي(Right)قائم سگهي ٿو ته سنڌ جو جو سڄو صوبو آهي ان جو هڪ شهر جدا صوبو ٺاهيو وڃي اهو هم وزن ٿي نٿو سگهي ۽ ٻين وڏن صوبن جي مشابهت ۾ سنڌ کان ڪراچي هميشه لاءِ جدا ڪري هڪ صوبو ٺاهيو وڃي يا ڪراچي کي هميشه لاءِ جدا ڪيو وڃي سو اهڙين حالتن ۾ انصاف تي مبني نه آهي. اهو صاف ۽ شفاف ظاهر آهي ته ڪراچي سنڌ کان جدا ڪري ڪيئن صوبو ٺاهي سگهبو. ڪراچي سنڌ جو هڪ حصو آهي ۽ سنڌ کان ٻاهر نه آهي ۽ اهو هڪ مکيه ايراضي جو سوال آهي. تنهن ۾ گذريل ارادو ۽ تواريخ ۽ موجوده ارادو سنڌ جي عوام جي مستقبل لاءِ به اهو آهي ته ڪراچي سنڌ جو حصو ٿي

رهي. اها ضروت آهي ته انساني حقن سان راند نه ڪئي وڃي. انسانيت جا حقوق جذب معين ڪرڻ نه ڏنا ويندا. اهڙو مثال بني نوع جي تواريخ مان ملي سگهندو.

صاحب صدر: انساني ڪاروبار ۾ حقن جو جا اسان جي سينٽرل گورنمينٽ واعدي خلاف ڪري رهي آهي سان بلڪل ناجائز ۾ غير مناسب آهي جنهن مان ثابت آهي ته واعدا وفا نٿا ڪيا وڃن. مرحوم قائداعظم رحمته الله عليه سنڌ جي پبلڪ کي واعدو ڏنو هو ته مرڪزي حڪومت پنهنجو پايه تخت عارضي طور ڪراچيءَ ۾ ڪندي ۾ سنڌ کي ڪراچي جو عيوضو به ڏياريو ويندو. سي اهي واعدا مرحوم قائداعظم جا سينٽرل گورنمينٽ وفا ڪرڻ جي بدران نڪرائي رهي آهي پوءِ ان ۾ مسٽر بروهي صاحب هجي يا پرائيم منسٽر صاحب هجي.

مان ايترو چوندس ته ڪراچي ته سنڌ کان کسي وئي پر سنڌ جون جيڪي عاليشان جايون ۾ محالتون هيون سي به پنهنجي هٿ ۾ ڪيائون ۾ اسان کي انهن جي بجاءِ پراٽيون ۾ جهونيون بئرڪس ويهڻ لاءِ ڏنيون اٿن جي اهڙي ته خراب حالت ۾ آهن ۾ انهن جون ڇتيون اهڙيون ته پراٽيون ۾ جهونيون آهن جو برسات پوڻ وقت اسان پنهنجا سر ته بچائڻ خود پر پاڻ کي وڏو خيال اهو رهي ٿو ته گورنمينٽ جا ڪاغذ برسات جي پاڻيءَ جو شڪار نه ٿي وڃڻ. اهو اسان سان ظلم ڪيو ويو آهي ۾ وڏو افسوس اهو آهي جو اسان کي انهن عمارتن ۾ بلڊنگس جون مسواڙون به ڪو نه ٿيون ملن ۾ اسان کان پراٽين بئرڪس جون مسواڙون وصول ڪيون ٿيون وڃن.

صاحب صدر، ٻيو عرض ته ڪراچيءَ جا باشندا هيءَ آواز اٿاري رهيا آهن ته ڪراچيءَ کي الڳ صوبو بڻايو وڃي انهيءَ باري ۾ ڪراچي جي باشندن کي منهن جو دوستانه طور مشورو آهي ته اهي وڏي پل ۾ آهن ۾ انهن کي گهرجي ته اسان سان شامل ٿي سنڌ جي ملڪيتن، اٽڪٽ ذريعن ۾ هر شعبه ۾ هڪجهڙا حصيدار ٿي ويندا ۾ پوءِ اهي چيف ڪمشنر صاحب ۾ ٻين آفيسرن جي تشدد ۾ دٻاءُ کان آزاد رهندا.

سائين سنڌ جيڪو پاڪستان جي حاصل ڪرڻ لاءِ جاني ۾ مالي جون قربانيون ڪيون آهن سي تاريخي مثال آهن ۾ انهن قربانين جو عيوضو اسان کي اهو مليو جو ڪراچي اسان کان کسي وئي آهي.

آءٌ هن هائوس جو گهڻو وقت وٺڻ نٿو گهران. مان فقط هيٺيون ڳالهيون ريزوليشن جي باري ۾ چوندس.

(1) ڪراچيءَ کي سنڌ سان شامل ڪرڻ لاءِ پرزور مرڪزي حڪومت کي عرض ڪجي ته ڪراچي سنڌ کي واپس ملي ۾ اهي مرحوم قائداعظم جي واعدي کي برقرار رکن.

(2) ڪراچيءَ جي باشندن کي سڌي چئجي ته اوهين اسان سان شامل ٿيو ته پوءِ اوهان اقليت جي بدران اڪثريت ۾ ٿيندا ۾ اوهان جي شامل ٿيڻ ڪانپوءِ 13 لک اسان ۾ ٻيا به 13 ٿي پوندا.

(3) سنڌ سرڪار مرڪزي سرڪار کان ڪراچيءَ جي عيوضي ملڻ لاءِ ڪوشش ڪري.

آءٌ انهن لفظن مسٽر جي ايم سيد جي ريزوليشن جي تائيد ڪريان ٿو.

PRIVILAGES COMMITTEE- RESULT OF ELECTION OF.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: I have to announce the result of election to the Privilege Committee. I have received to nomination papers duly proposed and seconded by Honorable Members of this House.

The names of are as under:-

1. Mr. Ali Nawaz Khan Ali Murad Khan Narejo.

2. Mr. Shahal Khan Khoso.

3. Mr. Ali Bilawal Khan Dombki.

4. Honorable Kazi Muhammad Akbar.

5. Mr. G.M. Bhurgri.

6. Mr. Faiz Muhammad Sandal.

7. Mr. Siroomal Kirpaldas.

8. Sayed Ghulam Haider Shah.

9. Sayed Kararo Shah.

10. Mr. Abdul Majir Jatoi.

The following three members have withdrawn the nomination:-

1. Mr. Nawaz Khan Dharejo.

2. Mr. Shahal Khan Khoso.

3. Mr. Ali Bilawal Khan Dombki.

So there are seven and just now Honorable Kazi Muhammad Akbar has also withdrawn his name.

The Honorable KAZI MUHAMMAD AKBAR: Yes, Sir.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: So there remain 6 Honorable Member s who have filled the nomination and they are all declared elected has members of the Privileges Committee. There remains only one seat, which might be filled up now or on a subsequent date.

The Honorable Mr. ABUDS SATTAR PIRZADA: May I suggest that Haji Maula Bakhsh may be elected as a Member.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: So, the proposal is that Honorable Haji Maula Bakhsh may be elected in the remaining one vacancy.

Several Members: Yes, Sir.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: No objection. So seven members are elected on the Committee.

Mr. PIR ILLAHI BAKHSH: Under what rule, Sir.

The Honorable PIR ALI MUAMMAD RASHDI: with the consent of the House.

Mr. PIR ILLAHI BAKHSH: But there is a procedure for it which you have to follow. You have to announce the vacancy and then names are given and then a date is fixed for nomination and then there is election.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: Order, order. It is for the Chair to find out the method of election on this Committee and the decision is that it should be with the consent of the House and by this procedure the following seven Honorable Members are elected as members of the Privileges Committee:

1. Mr. G.M.Burghri.
2. Mr. Faiz Muhammad Sandal.
3. Mr. Sirumal Kirpaldas.
4. Sayed Ghulam Hyder Shah.
5. Sayed Kararo Shah.
6. Mr. Abdul Majid Jatoi.
7. Haji Maula Bakhsh.

PRIVATE MEMBERS RESOLUTIONS (DISCUSSION RESUMED)

The Honorable Mr. ABDUS SATTAR PIRZADA: May I make a submission? It is 12-00 O'clock already and I will have to speak on this resolution for half an hour. I do not know if Mr. Sayed will claim a right of reply.

Mr. G.M. Sayed: There is a right of reply.

The Honorable Mr. ABUDS SATTAR PIRZADA: He will have to speak before me and I do not know how long he will take. There is hardly any time left.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: I have fixed 10 minutes for each member.

At what time do we adjourn?

The Honorable Mr. ABDUS SATTAR PIRZADA: Normally we adjourn at 1 O'clock, but if it is the desire of the House, the discussion can be carried on further still.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: I think it should be up to 1:30 p.m.

مسٽر سيرو مل ڪرپالداس: جناب صدر-

مونکي گهڻو ئي ڳالهائڻو هو پر جيئن ته ٻين ميمبرن صاحبن ڪافي ڳالهايو آهي تنهنڪري مان هنن اکرن سان ڪجهه عرض ڪندس ته هن ريزوليشن ۾ جيڪا اميندمينٽ (Amendment) ٻيٺي آهي تنهن جي ڪا خاص پوري گهرج نه هئي. ائين درست ٿيندو جيڪڏهن چوندس ته ڪنهن به حالت ۾ اسان سنڌين لاءِ ڪراچيءَ جو سنڌ صوبي کان جدا ڪرڻ خوشيءَ

جو باعث نه هو ۽ نه ڪراچيءَ ڪي سنڌين خوشي سان ڏيڻ قبول ڪيو. مون ڪي رڳو اهو عرض ڪرڻو آهي ته سينٽرل گورنمينٽ ڪراچي کي صوبه سنڌ کان جدا ڪرڻ جي گهر ڪئي ڇاڪاڻ ته ڪين گادي جو هنڌ ڪپندو هو ۽ ان جو معاوضو ڪيا ٿي Safeguardڏنو ٿي ويو ۽ سنڌي جي ڪراچيءَ ۾ رهيل هئا. جي سرڪاري ملازمت ۾ هئا تن جا به حق سلامت ويا. اهي ڳالهيون پوريون نه ڪيون ويون آهن. صوبي سنڌ کان ڪراچيءَ کي جدا ڪرڻ سان سنڌ کي گهٽو ئي نقصان هيٺ اچڻو پيو. جيئن ته ڪراچي سنڌ جو ئي حصو آهي تنهنڪري سنڌ صوبي سان واپس ملايو وڃي. آنربل راشديءَ صاحب جي اکرن ۾ حوالا ڏنا اهو بار کٽڻ ڏکيو آهي ته اسانجي حقن جي تلافي ڪئي وڃي ۽ انساني حق جذب نه ڪيا وڃن. ڪراچي واپس وٺڻ اسان جي حقن جو سوال آهي ۽ پيهر ضرور انهيءَ کي سنڌ سان ملايو وڃي. سينٽرل کي ان جي ضرورت هاڻي اهڙي نه آهي جا پهريائين محسوس ڪئي ٿي وئي.

جناب صدر، سينٽرل گورنمينٽ ۽ گورنر جنرل کان اهڙي گهر ڪئي وڃي ته ڪراچي سنڌ صوبي جو ڀاڱو آهي ۽ مان اهو به چوندس ته جيڪڏهن گڏيل گهر ڪبي ته مونکي وهم ئي نٿو اچي ته اسان جي گهر پوري ڪيئن نه ڪئي ويندي. مونکي هينئر اهو خيال آهي ته جيتوڻيڪ سنڌين جي حق جي حفاظت لاءِ قائداعظم خود انجام ڪيو هو پر هينئر اسان کي پنهنجي حق گهرڻ سان دشمن سمجهيو ٿو وڃي.

آنربل اسپيڪر: توهان جو خيال ڪراچيءَ کي سنڌ سان شامل ڪرڻ جي باري ۾ آهي؟

مسٽر سيرومل ڪرپالداس: سائين ڪراچيءَ کي سنڌ سان شامل ڪرڻ وڏو ڪم آهي. اها سنڌين جي حقن جي ڳالهه آهي ۽ صاحب صدر جيڪڏهن ٿي سگهي ته پاڪستان گورنمينٽ کي سنڌين جي حقن جي لاءِ اڳ ۾ جو انجام ڪيل هو ان ڏانهن ڌيان ڇڪائجي. خواجه شهاب الدين تنهن وقت انٽيرئر منسٽر هو انهيءَ صاحب به سنڌين جي حقن جي حفاظت جو انجام ڪيو هو. سنڌ کي ڪراچي جي جدا ڪرڻ سان ڪافي نقصان هيٺ اچڻو پيو آهي ۽ تنهنڪري ڪمپلسرلي ڪراچيءَ کي سنڌ سان واپس گڏيو وڃي جو اهو سنڌ جو هڪ حصو آهي ۽ پيو ته سنڌ لاءِ پيو ڪيپٽيل به نه ٺاهيو ويو آهي ۽ نه ان لاءِ ڪو معاوضو ادائيگيءَ هيٺ آيل آهي. ان ڪري ڪرچايءَ کي سنڌ سان واپس ملائڻ سينٽر جو واجبي قدم ٿيندو.

مان آخر ۾ اهو عرض ڪندس ته ڪمپلسرلي ڪراچي واپس ڏني وڃي ۽ صوبي سنڌ سان ملائي وڃي. مان هن ريزوليشن جي انهن چند اکرن ۾ تائيد ڪندي ويهان ٿو.

مسٽر علي گوهر کهڙو:- صاحب صدر- آنربل جي ايم سيد صاحب سنڌ سان ڪراچيءَ کي شامل ڪرڻ جو سوال پورو ۽ ضرورائتو ڪنيو آهي. سندس پيش ڪيل ريزوليشن پاس ڪيو وڃي. مونکي سندس هي مکيه ڪم پسند پيو آهي ۽ اهو ضروري آهي ته اسان کي ڪراچيءَ جو حصو جو سنڌ کان جدا ڪيو ويو آهي سو واپس ڏنو وڃي جو ڪراچيءَ کي سنڌ کان جدا ڪرڻ سان جو هر نموني نقصان ٿيو آهي تنهن جي تلافي ايندڙ 50 سالن ۾ به مشڪل ٿيندي. انهيءَ ڪري اهو قدم ڪنيو وڃي ته ڪراچي واپس ڏني وڃي تنهن لاءِ ٻي طرح تلافي پوري ٿي نٿي سگهي. تنهنڪري وري به انهيءَ لاءِ ڪراچي واپس سنڌ سان شامل ڪرڻ جو سوال ضروري آهي.

حقيقت ۾ اهو ريزوليشن ان ڪري آڻڻو ٿو پوي جو اسان جي سنڌ صوبي جو اڳيون چيف منسٽر پير الاهي بخش ڪن حالتن هيٺ ڪراچي کي سنڌ صوبي کان جدا ڪرڻ جو انڪاري فيصلو نه ڪرايو- جيڪڏهن.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: This is repletion.

Mr. ALI GOHAR KHURO: Sir, I am not making any allegation.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: But is repletion.

Mr. ALI GOHAR KHUHRO: Sir, I am rather explaining.

مسٽر علي گوهر کهڙو:- هن ۾ آنربل پير الاهي بخش سنڌ جي لاءِ ڪراچيءَ کي جدا ڪرڻ سان ڪا سنڌين جي حقن تي بندش ڪا نه وڌي پر ان ۾ اصلي حقيقت اها ظاهر ٿي ٿئي ته ڪراچي کي سنڌ کان جدا ڪرڻ ۾ پبلڪ جي راءِ نه وري ويئي پر اهو ڪم زبردستيءَ ڪيو ويو.

تنهنڪري اهو ضروري هو ته اهو اجنبي ڪم ڪراچي کي سنڌ کان جدا ڪرڻ جو ڪيئن به ڪري عمل ۾ آندو وڃي انهيءَ ڪري ڪراچي جي سنڌ کان جدا ٿيڻ جو سڀني جو خيال نه هو پر ڪن سبب ڪري سنڌ کي نقصان هيٺ آندو ويو.

صاحب صدر، ڪراچي، سنڌ جو جزو آهي جنهن تي سنڌي باشندن جا پهريائين حق آهن. انهيءَ ۾ ڪو شڪ نه آهي ته ڪراچي کي واپس ڏيڻ ۾ ئي سنڌ صوبي ۽ سنڌين جي حقن جي پوري تلافي ٿيندي تنهنڪري ڪراچي واپس ڏيڻ ۾ ئي اسان سان پورو انصاف ٿيندو. بيو ته سنڌ جون زمينون ۽ ڪراچيءَ جي زمين گهڻي پياري آهي.

The Honorable Mr. ABDUS SATTAR PIRZADA: Sir, this is not relevant. You cannot make wrong statement.

Mr. ALI GOHAR KHUHRO: Sir, I have presumed from questions and answers. It may be wrong.

The Honorable Mr. ABDUS SATTAR PIRZADA: It is wrong.

Mr. ALI GOHAR KHUHRO: Then I am sorry, Sir.

مسٽر علي گوهر کهڙو:- منهنجو اهو عرض هو ته سينٽرل گورنمينٽ کان ڪراچيءَ جي بدران رليف جو ڏنو وڃي ان کان وڌيڪ اسان کي خاص ڪري پنهنجي سنڌ ملڪ جي زمين پياري آهي ۽ ڪراچي سنڌ جو هڪ جزو آهي. ڪراچيءَ کي سنڌ سان واپس شامل ڪيو وڃي جو ان تي پهريائين اسان سنڌ جي رهاڪن جو حق آهي. ڪراچي کي صوبو بڻائڻ جو حق ڪئي ڏنو وڃي ٿو جڏهن ڪراچي خود هڪ شهر آهي ۽ صوبي سنڌ جو حصو ٿي رهيو آهي. تنهن شهر کي صوبو بڻائي نٿو سگهجي. اسان کي پرزور گهر ڪرڻي آهي ته ڪراچي سنڌ کي واپس ڏني وڃي. تنهنڪري منهنجو اهو عرض آهي ته اسان کي ڪراچي واپس ملي ۽ صوبي سنڌ سان ڪراچيءَ کي گڏ ڪرڻ جو رائيٽ آهي چو ته اهو صوبي سنڌ جو ئي حصو هو ۽ آهي. ڪراچيءَ کي سنڌ کان جدا ڪرڻ ۾ گهڻو ظلم ڪيو ويو آهي.

مان آخر ۾ هن ريزوليشن جي پرزور تائيد ٿو ڪريان جو آنربل جي ايم سيد صاحب پيش ڪيو آهي ۽ ان کي ساراهيان ٿو جنهن هي ريزوليشن پيش ڪيو آهي.

سيد غلام حيدر شاهه: صاحب صدر- هيءَ جيڪا رٽ مسٽر جي ايم سيد پيش ڪئي آهي تنهن لاءِ مان کيس مبارڪباد پيش ڪريان ٿو. منهنجي خيال ۾ ته انهيءَ تي هر هڪ ميمبر صاحب انهيءَ رٽ تي گهڻو بحث ڪري چڪو آهي ته ڪراچي سنڌ کي واپس ڏني وڃي تنهن متعلق ميمبرن صاحبن پنهنجا خيال ظاهر ڪيا آهن. آءٌ ان باري ۾ ڪجهه ڳالهائڻ گهران ٿو.

اهو سوال سينٽرل اسيمبليءَ ۾ 1948ع ۾ تي جڏهن پيش ٿيو هو ته مرحوم قائداعظم ۽ مرحوم لياقت علي خان واعدو ڪيو هو ته اوهان کي ڪراچي واپس ڏني ويندي ۽ اوهان کي عيوض به ملندو مگر اڄ اهي واعدا اسان جي سينٽرل گورنمينٽ پورا نه ٿي ڪري.

سنڌ ۾ اڳي انگريزن جي حڪومت هئي پر اهي به ڏنڊي جي زور سان سنڌ تي حڪومت نه ڪري سگهيا.

ڪراچيءَ ڌار ٿيڻ کانپوءِ ڪراچي يونيورسٽي وارا ڪراچيءَ جي ماسترن ۽ پروفيسرن کي چوڻ لڳا ته سنڌي ٻولي نه آهي ۽ اها اسڪولن ۾ نه پڙهائي وڃي اها حالت آهي اسان سنڌين جي ڪراچي ۾.

صاحب صدر، ٻي ڳالهه جا مان هن هائوس جي ڌيان تي آڻڻ گهران ٿو ته مرحوم قائداعظم ۽ مرحوم لياقت علي خان ڪراچيءَ وٺڻ وقت اهو واعدو ڪيو هو ته جيڪي ڪراچيءَ جا جهونا ملندا آهن تن کي دربدر نه ڪيو ويندو.ا ڄ اوهو

اوهان ڏسندا ته لياري ڪوارٽر ۾ جهونن باشندن جي ٽن سون گهرن کي لڏايو ويو آهي ۽ اتي پارٽ کان ايندڙ مهاجر ويهاريا ٿا وڃن. لياري ڪوارٽر وارن جهونن باشندن کي لڏايو ته ويو پر انهن ويچارن غريبن کي سينٽرل گورنمينٽ به گهر ڪو نه نهرائي ڏنا ۽ اهي اڄ پراڻن جهوپڙين ۾ ذليل زندگي گذاري رهيا آهن.

آنريبل پيرزادو عبدالستار: انهيءَ ۾ ويچارن جو ڏوهه ڪونهي.

سيد غلام حيدر شاهه؛ تنهنڪري مان اهي حقيقتون اوهان جي اڳيان ۽ هن هائوس جي اڳيان بيان ٿو ڪريان ته ڪراچيءَ ڌار ٿيڻ ڪانپوءِ اسان سنڌي سان سينٽرل وارا برو ورتاءُ ڪري رهيا آهن.

مان اوهان جي اڳيان مثال پيش ڪندس ته زميندار پانوت نوڪر رکي ٿو ۽ ان کان به ڪم سخت وٺي ٿو ۽ پگهار ڏيڻ وقت اهو زميندار نوڪر کي پگهار ڏئي يا نه ڏئي سا سندس آهيسو تنهن ڪري هيءُ قصو به ائين آهي ته ڪراچي ڦٽي اسان کان کسي وئي ۽ اها واپس ملي يا نه سا سينٽرل جي هٿ ۾ آهي تنهنڪري مان هائوس کي اهو عرض ڪندس ته ڪراچي جي واپس وٺڻ لاءِ هر هڪ قرباني ڪرڻ لاءِ تيار رهن. آخر مان هن ريزوليشن جي تائيد ڪريان ٿو:-

آنربل قاضي محمد اڪبر: جناب صدر: ڪراچيءَ جي مسئلي تي ڪافي سپني طرفان ڪان روشني وڌي وئي آهي. آءٌ صرف اهو عرض ڪريان ٿو ته پاڪستان جي قائم مقام اسان جي قئداعظم واعدو ڪيو هو انهيءَ صاحب چيو هو ته پاڪستان جي قائم ٿيڻ ڪانپوءِ سنڌ جو ڪراچي دارالخلاف نه رهندو. انهيءَ سال اسان جي سنڌ اسيمبليءَ ۾ جنهن وقت ڪراچيءَ جو معاملو پيش ڪيو ويو هو ۽ رٿ پيش ڪئي وئي هئي ان وقت اسان مخالفت ڪئي هئي.

حڪومت سنڌ جي هڪ گروپ جيڪا برسر اقتدار طبقي تي مشتمل هئي بابائي قوم سان ملڻ جي غرض سان سنڌ جي نمائنده ٿي زيارت ملڻ ويئي. بابائي قوم ان سان واعدا ڪيا هئا. انهيءَ گروپ ۾ مان به هڪ هئس. اسان بابائي قوم جا واعدا مڃيا ۽ اسان کي ان جي حڪم مڃڻ ڪانسواءِ ٻيو ڪو به چارو ڪو نه هئو. ڇاڪاڻ جو سنڌ جا باشندا ٻين ملڪن جي ماڻهن وانگر نه آهن هو سچا مسلمان، ساده روح ۽ ايماندار آهن انهن کي جنهن به ڳالهه تي مڃائٽو هوندو آهي مڃائي سگهبو آهي. بابائي قوم اسان کي اهو ٻڌايو ته جي اسان هن ڳالهه تي، وعدن تي ۽ قولن تي يقين نه ڪنداسون ته پاڪستان جو وجود خطري ۾ اچي ويندو ۽ پوءِ به جي نه ته اهو سنڌ جو پاڳو زوريءَ به کسيو ويندو. اسان کي ٻيو ڪو به رستو ڪو نه هو ۽ اسان هن جو حڪم قبول ڪيو. اسان کي قائداعظم اهو به يقين ڏياريو ته سنڌ جي ماڻهن ۽ ڪراچيءَ جي مقامي باشندن جا حق حقوق محفوظ رکيا ويندا. ڪراچيءَ جدا ٿيڻ ڪري سنڌ کي جيڪو مالي نقصان پهچندو تنهنجي به تلافي نه ڪئي ويندي. سنڌ حڪومت جي سمورين بلڊنگن، عمارتن ۽ ملڪيت جي پائي پائي ڪري ڏني ويندي. پاڪستان جي بانيءَ جي انهن اپيلن جي ڪري سنڌ جي ابوجهه ۽ ساده لوح ماڻهن سمجهيو ته متان پاڪستان ختم ٿي وڃي تنهنڪري اسلام ۽ پاڪستان جي صدقي اسان قائداعظم جو حڪم مڃيو.

اسان کي پورو پورو پروسو هو ته اها قوم اسان سان واعدي وفا ڪندي پر افسوس جو انهن ڪراچيءَ ۾ پير ڏرڻ بعد ۽ پاڪستان ۾ اچڻ بعد اهي پاڻ کي فاتح ۽ اسان کي مفتوح ۽ پاڻ کي سڌريل ۽ اسان کي وحشي ۽ جهنگلي سمجهڻ لڳا ۽ اهو به چوڻ لڳا ته اسان ۾ حوڪمت هلائڻ جي صلاحيت نه آهي ليڪن ڪائن شايد اهو وسري ويو آهي ڪين صرف پنهنجي اڳواڻ جي واعدي مطابق ۽ انسان جي بنا تي مهمان ڪري آندو. بدقسمتيءَ اسان هنن کي مهمان ڪري پنهنجا گهر ۽ جهڳا خوشيءَ سان ڊاهي ڏنا جن تي اڄ هنن پنهنجون محلاتون تعمير ڪرايون آهن.

سنڌ ۾ جيڪي به لکين ماڻهو ٻاهران آيل آهن تن کي اسان فاتح جي حيثيت ۾ اچڻ ڪو نه ڏنو هو ۽ نه انهيءَ لاءِ نه هنن تلواريون سٺيون آهن ۽ تڪليفون برداشت ڪيون آهن پر فقط انهيءَ لاءِ نه اهي مسلمان آهن ۽ انهيءَ ڪري ئي انهن کي پنهنجي گهرن مان ڪڍيو ويو آهي ۽ نبي ڪريم محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وسلم جن جي امت آهن ۽ انهيءَ اسلامي اخوت جي بنا تي اسان ڪين پنهنجا جهڳا، ٽپڙ تاڙي، زمينون مڪان غرض ته هر شئي مهيا ڪري ڏني. اها آهي اسان سنڌين جي ساده لوحي. اڄ به جيڪڏهن اسان کان اسلام جي نالي تي باقي جيڪي اسان کي بچيل جهڳا ۽ گهر آهن سي به گهريا وڃن ته اسان خوشيءَ سان ڏيڻ لاءِ تيار آهيون. جيڪڏهن اها ساده لوحي ۽ سادگي گناهه سمجهي وڃي ٿي ته اسان

ڪي انهيءَ گناهه ۽ ڪمزوريءَ تي نگاهه ناز آهي ڇاڪاڻ جو اسان کي فخر آهي ته اسلام جي تواريخ کي زندهه رکڻ وارا سنڌ جا مسلمان ئي آهن ۽ پنهنجي آقائي مدني جي اصولن تي هلڻ وارا اڄان به سنڌ ۾ موجود آهن.

مون عرض ڪيو ٿي ته اها سنڌ جي بدقسمتي آهي جو اسان جا اقتدار پسند لوڪ پنهنجي اقتدار لاءِ خانه جنگي شروع ڪئي ۽ ان ڪرڻ ڪري حڪومت کي ڪمزور بڻايو جنهن جو نتيجو اهو نڪتو جو اسان جي مٿان 92 فقرو لڳايو ويو ۽ جنهن ڪري سنڌ جي جيڪا اڄ سياسي اقتصادي ۽ معاشرتي حاسلت ٿي آهي سان نه ٿئي. 92 فقره جا لڳل زخم اڃا تائين نه وسريا آهن.

ان ڪري مان اخلاقي طور سڀني کي عرض ڪندس ته اسان پنهنجا سڀ اختلاف دور ڪري هڪ ٿي يڪ آواز پاڪستان حڪومت کان جيڪا اسان جي پنهنجي حڪومت آهي ان کان مطالبو ڪريون.

آنربل ميمبر صاحب گهڻو ڪري ڏسندا ته سنڌ جي ماڻهن جو اهو خيال نه هو ته ڪو اٽڪل 25 سيڪڙو اسان جا ٻاهران آيل مسلمان جن کي مدد جي لحاظ سان رهائش، آفيسون، مسلمان ڀائر سمجهي ڏنيون ويون ته اسين گڏجي پاڪستان جي ڪاروبار ۾ بحرو وٺون. ۽ ان لاءِ سنڌ ئي پهروين قدم کنيو. پر اها اسان جي ساده دل سنڌين کي خبر نه هئي ته اهي 25 سيڪڙو مسلمان ڀائر اسان کي همدرد، مددگار ۽ هم خيال نه ته سمجهندا پر پاڻ کي حاڪم ۽ اسان کي محڪوم سمجهندا. پاڻ کي مالڪ ۽ اسان کي غلام ڪري وٺندا ۽ جيئن چاهيندا تيئن اسان کي محڪوم سمجهي ڪم وٺندا رهندا.

اها حقيقت آهي ته سينٽرل گورنمينٽ کي اهڙو پيو هنڌ هيوئي نه جتي هو اسان جي مسلمان ڀائرن جي حيثيت ۾ پاڪستان جي لاءِ حڪومت جي ڪاروبار هلائين. ڇا لاءِ ته ان وقت سنڌ ئي هڪ اهڙو صوبو هو جنهن جي سرزمين تي اچي اهي اسان جا ڀائر وڏيڪ حڪومت جو قدم کڻي ٿي سگهيا. جيئن ته سن هڪ صوبي جي حيثيت رکي ٿو. اهو اسان کي خواب خيال ۾ نه هو ته ڪو سينٽرل پنهنجي ضرورتن آهر جيڪي گهر ڪري رهيو آهي تنهن کي وسيع ڪري اسان کان ناجائز مطالبا زبردستيءَ قبول ڪرائيندو. ڇا ڪراچيءَ کي صوبي بڻائڻ لاءِ ٻارهن چوڏهن مکيه ڳوٺ به سنڌ کان ڌار ڪري سنڌ صوبو وڏيڪ بيڪار ڪرڻ ۾ قدم کڻڻ ٿيندو تنهنڪري مان پرزور گهر ڪندس ته هي ريزوليشن 111 ميمبرن جي متفق راءِ سان آنربل چيف منسٽر صاحب سميت، صاحب صدر گڏجي پاس ڪيو وڃي. خوامخواهه ڪم آهي ته سينٽرل گورنمينٽ کي اهڙو انفارميشن هئڻ گهرجي ته اسان لکها يا ڪروڙ روپين جي شڪل جي تبادلي ۾ ڪراچيءَ جي ڏيڻ ۾ اڳ به راضي نه هئاسون ۽ نه هينئر ان ۾ راضي آهيون ته ڪراچي هميشه لاءِ اسان کان سنڌ صوبي کان جدا ڪري زوريءَ ورتي وڃي. تنهن لاءِ اهو عرض ڪندس ڪراچي کي زوريءَ سينٽرل جي حوالي ڪرڻ سان صوبي سنڌ ۾ ڪراچي جي اصلي باشندن جا ڪافي حق غضب ڪيا ويا آهن. ڪراچي جا اصلي باشندا تعداد ۾ گهٽا هئا ۽ هينئر اها ڪوشش ڪئي پئي وڃي ته ڪراچيءَ جا اصلي باشندا گهٽ شمار ۾ اچن جو اهڙو قدم اسان جي ٻاهرين مسلمان ڀائرن جي زياده انداز، جو ڪراچيءَ ۾ آباد ڪرڻ مان ظاهر آهي. جنهن مان، مان آنربل ميمبرن صاحبن کي اهو ٻڌائيندس ته ”دال مين ڪچهه ڪالا هين“.

آنربل ميمبرن صاحبن کي هن باري ۾ ياد رکڻ گهرجي ته جيئن سنڌ پاڪستان جو حصو آهي ۽ اهو ان لاءِ لازمي آهي تهڙيءَ طرح ڪراچي سنڌ صوبي جو هڪ لازمي حصو آهي. جيئن قائداعظم ڪشمير کي پاڪستان لاءِ ضروري حصو ضرورت مطابق ارشاد ڪيو اهڙي طرح سنڌين جي حقن جي حفاظت لاءِ به يڪ خياليءَ جو اظهار ڪيو پر اهو هاڻي اسان مسلمان ڀائر ڪراچيءَ کي سنڌ صوبي کان ڪڍي، اسان سنڌ جي مسلمانن کي ويسٽ پاڪستان ۾ گهٽو وڌي سنڌ جي باشندن سان ظلم نه ڪيو وڃي. ڇاڪستان هيءَ موزون نه آهي جو سنڌ جا باشندا ان ۾ راضي نه آهن.

تنهنڪري مان اها پرزور تقاضا ڪندس ته انهن جي حقن کي غضب نه ڪيو وڃي ۽ اهو پارڪو سستو نه ٿيندو جو سراسر کنيو وڃي.

صاحب صدر- ڪراچي سنڌ صوبي سان واپس ملائڻ ناممڪن ناهي ڇو ته اهو اسان جي صوبي سنڌ جو جزو آهي.

ڪراچيءَ جي جدا ٿيڻ سان اسان کي ڪافي نقصان پهتو آهي جو اهو شهر اسان جي سنڌ صوبي جو ڪئپيٽل هو ميونسپل ٽئڪس ۽ ٻيون ٽئڪسن جي وسيع آمدنيءَ جو ذريعو هيون سي ڪنيون وڃن ٿيون.

قائداعظم ڪراچي زبردستي کسي آهي ۽ ڪراچي هر طرح سنڌ جو حصو آهي ۽ سنڌ جو تاريخي صوبو آهي، ڪراچي ان جو تواريخي حصو آهي.

تنهنڪري خدا جي واسطي اچو ته گڏجي ڪم ڪيون ۽ اهڙيءَ طرح اسان سنڌي باشندن جي اصلي حقن جي حفاظت به ٿيندي ۽ ساڳئي وقت اسان جا آيل مسلمان ڀائر به ڏسندا ته هو به اسان سان خوش آهن.

(MR. MUBARAK ALI SHAH GOT UP TO SPEAK)

The Honorable PIR ALI MUHAMMAD RASHDI: Sir, he will speak for a few minutes only.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: You want to sit up to 1 O' clock.

The Honorable PIR ALI MUHAMMAD RASHDI: No, we would like to sit up to 1:30 p.m.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: Yes, the Honorable Members can speak for 10 minutes only.

سید مبارک علی شاہ: صدر محترم اور معزز میمبران- آج یہ ایک ایسا مسئلہ ہائوس کے سامنے درپیش ہے جس میں ہمیں نہ صرف یہ اندازہ لگاناہے کہ کراچی کی کیا پوزیشن ہے بلکہ آج جہاں (قومیت) قوم کا نظریہ سامنے آرہا ہے- وہاں اصول انفرادیت کو بھی پرکھا جا رہا ہے- اس چھ برس کے عرصہ میں بہت سے حضرات نے اپنے آپ کو نئے روپ میں پیش کیا ہے ان کی زندگی کی کئی دور پہلو اور کردار ہمارے سامنے موجود ہیں- کراچی کا مسئلہ آج جس طرح پیش کیا جا رہا ہے اور اس ایوان میں جس طرح ممبران تقریریں فرما رہے ہیں اس میں کوئی شک نہیں کہ ہر وہ شخص جو سندھ کا باشندہ ہے جو سندھ کو اپنا ووطن سمجھتا ہے- اس کا یہ اخلاقی فریضہ ہے کہ وہ سندھ کے حقوق کی خاطر ہر وہ قربانی پیش کرے جو انسان اپنی عزت کے لئے اپنے فرائض کے ادائگی کے لئے یا کسی بہترین چیز کے حصول کے لئے کیا کرتا ہے- ایسا ہر باشندہ سندھ کو کرنا چاہئے- اور ہر شخص جو سندھ میں آکر بسا ہے اوہ اسے عارضی جگہ سمجھ کر یا وقتی قیام گاہ سمجھ کر نہ بسے بلکہ وہ اسے ایسا مقام سمجھ کر بسے کہ جس سے اسکی موت و زیستگ کے ہر جزوں کی وابستگی ہے اور میں یہ بیان کر دینا چاہتا ہوں کہ ہم لوگ اس خیال سے یہاں آکر بس ہیں لیکن ساتھ ہی میں اتنا عرض کرونگا کہ جو طریقہ آج کی تقریروں میں اختیار کیا گیا ہے وہ یقینن مایوس کن ہے- مجھے یہ کہنا پڑے گا کہ اگر ذھنیت یونہی بدلتی رہی تو یہ چیز ایک صوبہ تک محدود نہ رہے گی- میں یہاں یہ عرض کئے بغیر بھی نہیں رہ سکتا کہ سندھ کی وہی تہذیب ہے جو آنے والوں کی اور انکی وہی تہذیب ہے جو اسلام کی ہے- اور اسلام کی وہی تہذیب ہے- جو یہاں کے رہنے والوں اور یہاں آنے والوں کی ہے- البتہ جہاں تک سندھ کے حقوق کا تعلق ہے کراچی کا تعلق ہے- ہمیں صورت حال پر غور کرنا چاہے- کراچی فی الحقیقت اس لئے دیا گیا تھا اور اس لئے گیا تھا کہ یہاں پاکستان کی حکومت براہ راست اپنے زیر اثر ایک زمین رکھنا چاہتی ہے- اور یقینن یہ خیال صحیح تھا- لیکن آج جبکہ کراچی کے باشندوں کا مطالبہ یہ ہے کہ کراچی ایک علحدہ صوبہ بنایا جائے تو مجھے اس وقت اپنے ان بھائیوں سے جو کراچی میں آکر اب بسے ہیں اور جنکے متعلق یہ سب کچھ کہا جا رہا ہے، یہ عرض کرنا ہے کہ ہم لوگ سندھ میں آکر بسے ہیں اور اب ہم یقینن سندھ اسمبلی میں سندھ کے عوام کی نمائندگی کر رہے ہیں مجھے امید ہے وہ بھی اس طرح کام کرینگے- کسی کو یہ خیال نہ ہونے پائے کہ ہم غیر ہیں اور اگر ہو تو کسی طرح قوم کو مرکز کو صدمہ نہ پہونچے- یہ لازم ہے کہ ہمیں پاکستان میں صوبائی عصیت کم سے کم کرنا چاہئے- کم سے کم صوبے بنانے چاہیں- میں یہ محسوس کرتا ہوں - کراچی کا صوبہ بنا کر شاید کوئی ایسا مقصد پورا ہ سکتا ہے کہ جسے عوام نہ جانتے ہوں- لیکن یہ حقیقت ہے اور اس حقیقت کو میں جانتا ہوں شاید بہت سے لوگ میری اس رائے کو پسند نہ کریں اور یہ سمجھیں کہ میں کسی کا یا حکومت کا ساتھ دے رہا ہوں- لیکن یہ حقیقت ہے کہ جن چیزوں کو میں نے یہاں سنا اور پایا میں صاف الفاظ میں کہتا ہوں کہ میں انکو نا پسند کرتا ہوں اور اپنے بھائیوں سے

استدعا کرتا ہوں کہ وہ اپنے ذہنوں کے ساتھ اپنے الفاظ میں ایک توازن قائم کرنے کی کوشش کریں۔ لیکن میں اپنے ان بھائیوں سے کہونگا کہ اگر کراچی میں فی الحال مستقبل باشندوں کے ساتھ یہ رویہ ہے تو یہ چیز مضحکہ خیز بھی ہےاور تعجب خیز بھی۔ اور اس میں شک نہیں کہ سندھ میں بھی ایسی باتیں ہو سکتیں ہیں۔ اور ہو رہی ہے۔ لیکن یہ کہنا کہ سندھیوں کا عام برتاوء مہاجرین کے ساتھ یہی ہے یہ غلط ہے۔ میں یہ بات اس لئے جانتا ہوں کیوں کہ سندھ میں مہاجرین کے محکہ سے بلاواسطہ وابستہ رہا ہوں۔ بللواسطہ نہیں۔ جب بجٹ پر عام بحث ہوگی اس وقت انشاء اللہ خاص طور پر مہاجرین کی پانچ سالہ زندگی کو پیش کرونگا۔ اور بتائونگا کہ سندھ نے مہاجرین کے ساتھ کیا کیا ہے۔ مجھے یہ کہنے میں قطعی پس و پیش نہیں کہ سندھیوں کا اخلاق قابل تعریف رہا ہے۔

آج بھی مجھے یہ کہنے میں پس و پیش نہیں کہ تمام اور صوبوں کے مقابلہ میں سندھیوں کا رویہ سندھیوں کا برتاوء اور سندھیوں کی برادرانہ اخوت یقینن نمایاں افضل اور قابل ستائش رہی ہے۔ اس میں شک نہیں کہ میں وہ پہلا شخص ہونگا جو یہ کہ سکتا ہے کہ اس قسم کی شکایتیں جن کا ذکر کیا جاتا ہے خود لیکر آگے بڑھونگا۔ اور پیش کرونگا۔ لیکن مجھے یہ کہنے میں کوئی پش نہیں کہ سندھی عوام کا رویہ مہاجرین کیساتھ یقینن قابل ستائش ہے۔ لہذا مجھے یہاں کراچی کے باشندوں سے یہ کہنا ہے کہ وہ آج سندھ میں شامل ہو جائیں ممکن ہے ان کو میرے الفاظ ناگوار گذریں۔ لیکن میں انسے استدعا کرونگا کہ اگر آج وہ سندھ میں شامل ہو جائیں اور ہمیں بسانے کے لئے وہ بیچین ہیں تو وہ ہماری زیادہ خدمت کر سکینگے۔ اگر وہ کوئی دلچسپی رکھتے ہیں تو انکو صاف صاف براہ راست بتانا چاہئے۔ اور اپنے آپ کو سندھ میں شامل کردینا چاہئے اور اسطرح وہ ان چیزوں کو براہ راست کہ سکینگے جن کو آج وہ بلاواسطہ کہتے ہیں۔ مثلا وہ کہتے ہیں جی ایم سید نے یہ کہا اور پیرزادہ نے وہ کہا اس صورت میں ان کو یہ موقع ہوگا کہ وہ ان چیزوں کا جواب براہ راست دے سکیں۔ ہماری چاقت بھی بڑھے گی۔ اور ساتھ ہی ہم ایک بہترین مثال بھی پیش کر سکینگے اور یقینن پھر ہم سب ملکر کہ سکینگے کہ ہم نے سندھ میں شامل ہو کر بہترین قربانی کا ثبوت دیا ہے۔

جناب والا۔ مہاجرین کے لئے قربانیاں دینا کوئی نئی بات نہیں ہے انہوں نے پہلے بھی اپنے گھر مٹائے ہیں۔ اگرآج وہ سمجھتے ہیں کہ کراچی کی حکومت لیکر اور اس قسم کی چیزیں پیدا کرنے سے انہیں کوئی فائدہ ہوسکتا تو یہ خیال غلط ہے میں پہلے ہی یہ کہہ چکا ہوں کہ سندھ میں اچھی باتوں کیساتھ کچھ برائیاں ہھیں لیکن یہی حالت کراچی میں بھی ہے۔ ہمیں اس چیز کو نہیں بھولنا چاہئے کہ ایک دوسرے کی شکایت اور باہمی اختلافات ہمیں زندہ نہیں رھنے دینگے۔

میں آخر میں کہنا چاہتا ہوں کہ کراچی فی الحقیقت اگر ایک صوبہ بن جاتا ہے تو وہ ایک غلط چیز ہوگی۔ جس کا نتیجہ یہ ہوگا کہ کل کسی اور صوبہ کے حصے کو اسی طرح صوبہ بنانے کا مطالبا کیا جائیگا۔ یاد رکھئے یہ طریقہ باہمی منافرت اور اختلاف کی جڑ ہے۔ اسے پلپلے نہ دینا چاہئے۔ چھوٹے چھوٹے صوبہ بنا کر پاکستان کی اقتصادیات کو اس طرح ٹھیس لگانا کہ شاید وہ پھر سنبھل نہ سکے مضر ہوگا۔ اس لئے میں اپنے بھائیوں سے استدعا کرونگا کہ وہ اپنی تقاریر میں اور رائے میں توازن قائم کرنے کی کوشش کریں۔

THE HONOURABLE THE SPEAKER: Honorable Member Mr. G.M Sayed to reply.

Mr. ALI HASAN MANGI: What about me, Sir.

THE HONOURABLE THE SPEAKER: There is no time left.

Mr. ALI HASAN MANGI: Sir. I may be given only two minutes.

The Honorable Mr. ABDUS SATTAR PIRZADA: You may, Sir, give him two minutes to speak?

THE HONOURABLE THE SPEAKER: Can you speak for only two minutes?

Mr. ALI HASAN MANGI: I will require one hour. Very well, Sir, I will talk only two minutes and give a short summary.

مسٽر علي حسن منگي:- جناب صدر- هن ريزوليشن تي سڀني ڪافي ڳالهايو آهي. مونکي اهو افسوس آهي جو وقت گهٽ ڪو نه ڏنو ويو آهي. چاڪاڻ جو گهٽ ۾ گهٽ مونکي هڪ ڪلاڪ تقرير لاءِ ڏنو وڃي ها ته سچي تقرير پوري ٿي وڃي ها. مگر هينئر وقت ٿوري جي لحاظ کان مان چند ڳالهيون پيش ڪندس.

ڪراچيءَ جدا ٿيڻ کانپوءِ اسان سنڌين سان خراب روش اختيار ڪئي وڃي ٿي جا اسان برداشت ڪري نٿا سگهون جا مان هيٺ بيان ڪريان ٿو.

ڪراچيءَ سول اسپتال ۾ سنڌي مريضن جي علاج تي ڪو به ڌيان ڪو نه ٿو ڏنو وڃي، ايترقدر جو سنڌي مريض ويچارا ڇيچلائي ٿا رهن ته انهن کي پڇڻ وارو ڪو نه آهي. سنڌي مريضن جي داخلائن جي باري ۾ ته انهن کي ٿي ٿي ڏينهن ۽ چار چار ڏينهن دربدر ڪري تنهن کانپوءِ داخل ٿا ڪن ۽ داخل ڪرڻ بعد سنڌي مريضن سان ڊاڪٽر بري رويو ٿا اختيار ڪن. تنهنڪري جيڪي ويچارا جاهل آهن سي اهي سور اندر ۾ پيئن ٿا انهن غريبن کي ڪهڙي خبر ته سنڌ سرڪار جي سنڌ گورنمينٽ اسپتال ڪراچي ۾ آهي ته اتي وڃي علاج ڪرايون.

صاحب صدر، آفيسرن جي باري ۾ مان ايترو چوندس ته اهڙا لاپرواهه آهن جو ملاقاتين کي چار چار ڪلاڪ ٻاهر ويهاريو ويٺا آهن تنهن کانپوءِ ملاقات لاءِ گهرائين ٿا سو به انهن ملاقاتن سان ٻه سيڪنڊ ڳالهائين ٿا.

جي حيثيت ۾ ڪن غريبن جي وفد سان هڪ آفيسر وٽ ملاقات لاءِ M.L.Aمونکي پنهنجو شخصي آزمودو آهي ته مان موڪلي ڏنم ته مونکي ڇئن ڪلاڪن کانپوءِ ملاقات لاءِ گهرايائين ۽ سو به ٽيبل ٽاڪ ٻه سيڪنڊ Slipويس ڪيس اندر ڪيائين. انهن آفيسرن کي اهو خيال نٿو ٿئي ته سنڌ جا ماڻهو ڪيترا پاڙا خرچ ڪري اچن ٿا ۽ اچي ٿا هوٽلن ۾ رهن انهن جا ڪيترا نه خرچ ٿيندا هوندا پر اهي چو خيال ڪن سمجهن ٿا ته ڪراچي سنڌ کان ڌار ٿيل آهي تنهن ڪري پرواهه ڪو نه ٿا ڪن.

صاحب صدر، ڪنهن به آنربل ميمبر صاحب هڪ مکيه ڳالهه نه ڪئي جا تمام اهم ضروري آهي جو مان اوهان کي ٻڌايان ٿو ته جيڪڏهن مرڪزي سرڪار اسان کي ڪراچيءَ نه ڏني ته پوءِ ڪهڙي قدم کڻڻ لاءِ تيار آهيو. مان انهيءَ باري ۾ ايترو چوندس ته جيڪڏهن انڪار ڪن ته پوءِ اسان کي پنهنجون جانيون قربان ڪرڻيون پونديون ۽ اسين پنهنجي خون جو هڪ هڪ قطرو وهائينداسين پر ڪراچي ضرور وٺنداسين. اها هڪ حقيقت آهي ته ڪو دوست ڪنهن دوست کان شئي وٺي ٿو ۽ واپسيءَ جو انجام ڪري ٿو ته انهيءَ کي قانوني واپس ڪرڻي آهي سو انهيءَ لحاظ کان مرڪزي سرڪار کي ڪراچي واپس ڏيڻي آهي ۽ ڏيڻي پوندي.

مان سڀني ميمبرن صاحبن کي زوردار عرض ڪندس ته اهو ريزوليشن يڪراءِ پاس ڪن.

مسٽر جي ايم سيد:- سائين منهنجا هن تجويز تي گهڻا ميمبر ڳالهائي چڪا آهن ۽ مان سمجهان ٿو ته ٻه ٽي غلط فهميون نظر اچن ٿيون جن کي دور ڪرڻ لاءِ مان ڪجهه عرض ڪندس. اول ته اسان ان گروهه ۽ جمات سان واسطو رکون ٿا جنهن اهو ڪڏهن به قبول نه ڪيو آهي چاهي ان جي قبول ڪرائڻ چو نه آسمان ڪا ڪير لهي آيو هجي ٻيو ته اسان کي چاهي ڪير سون ۽ چانديءَ جا گهر ٺاهي ڏي پر اسان ڪنهن به حالت ۾ ڪراچي ڇڏڻ لاءِ تيار نه آهيون. ڪن ڳالهه ڪئي آهي ته اسان اهو سوال نه اٿاريون مگر جيستائين اسان زندهه آهيون ته ائين هرگز نه ڪنداسون پر پنهنجي پوين کي به اهڙي وصيعت ڪنداسون. ٻيو ته اسان جي ڪن ميمبرن صاحبن اهو نه سمجهيو ته تواريخ ڪهڙو فيصلو ڪندي پر انهن کي چوندس ته اها هڪ زور معنيٰ ڳالهه آهي. تواريخ گهڻن جا فيصلا ڪيا آهن. اها تواريخ ئي هئي جنهن هٽلر جي قسمت بدلائي ڇڏي. ٿيون ته مان اهڙو ڪو به اکر نه چيو آهي جنهن ڏانهن سيد مبارڪ علي شاهه صاحب پنهنجو ڌيان ڇڪايو آهي. مان ڪيس اهو واضح ڪرڻ چاهيان ٿو ته سنڌ ۾ جيڪي به رهاڪو آهن انهن مان ڪيترا ٻاهر کان آيل آهن اسين دراصل عرب جا آهيون. پيرزادو صاحب ۽ راشدي صاحب جن به اصل عرب کان آيا. اها سنڌ لاءِ بلڪل پراڻي ڳالهه آهي جو هڪڙا اچن پيا ۽ ٻيا وڃن پيا. پر جيڪي هتي رهن ٿا سي سنڌي آهن. منهنجو اهو مطلب هرگز نه آهي ته ڪو مان جيڪي اسان جا پائر تازا آيل آهن تن کي قبول نه ٿو ڪريان.

The Honorable Mr. ABDUS SATTAR PIRZADA: The Honorable House would remember that in the last Session of this Assembly this very question of rights of Sind that was proposed to be sent to the Central Government. You will remember, Sir, that at that time the decision of this Honorable House was that under the circumstances Sind should either of this back what it has lost together with adequate compensation for her capitalized assets in this area which she could not utilize for this period or it should get back Karachi. That was the decision at that time, and, Sir, the Honorable House would also be reminded that at that time I expressed certain doubts about the advisability of the suggestion of Mr. G.M. Sayed in these terms that Mr. G.M.Sayed was perhaps still living in the past pre-1947 period and he still thought that Karachi was the same old Karachi as it was then. Now, Sir, bearing that in mind, I want to make it clear that the attitude that at present I will be one of supporting this Resolution. Therefore, reasons will have to be given as to what changes have occurred that have necessitated talking of this attitude. Sir, I quoted the decision of this Assembly from that point of view, and first of all in a few words I, will explain that point.

The decision of this Assembly was taken in September and up to now Sir, my officers in the Assets and Liabilities Committee, appointed under the Federal Capital Establishment Order, have been doing their best to persuade the representative of the Central Government to arrive at some decision and that decision, as I understand, is about the basis on which the compensation should be settled. The basis is whether the compensation for the lands and the buildings that have been taken over by the Central Government along with loss of revenue should be granted to Sind Government. The present position seems to be that there is a deadlock, and we might have to invoke the powers of the Governor-General, as laid down by the Constituent Assembly in the Federal Capital Order. I do not see that there will be any possibility of solution through this Committee of Assets and liabilities. I had given this hint and indication of this type in my budget speech also Therefore, Sir, that is one of the most important matters which brings about a review of the situation in the terms of the decision of this Legislative Assembly. The decision was that if there is no compensation, Karachi should be returned. Therefore that is a very material and important point to consider in this connection.

The second important point in this connection, Sir is the question of conferring a provincial status on the federal capital of Karachi. This move, as you are aware, was started after the September session of this Assembly and a resolution of this type was brought before the Working Committee of the Pakistan Muslim League. I had then taken up a definite attitude in both these bodies that it would be inconsistent with the undertaking and the basis on which the separation of Karachi from Sind had been effected.

In that connection, Sir, I would remind the Honorable House of the statement of the then Minster for Interior who moved the resolution in the Constituent Assembly with regard to the

separation of Karachi. He had said, "The capital of a State where the Central Government will be located cannot remain under the control of any authority; except of the Central Government". This was a definite statement and various other reasons had been given to support this particular aspect of the question.

He further went on to say: "Constitutionally, the work is broadly divided into two systems federal and unitary. As far as the Federal Government is concerned, all the capitals of Federal Government are controlled and administered by the Centre. The cases of U.S.A and Australia can be cited as examples."

Then, again, he says "With regard to development, Sir, as far as the development of the capital is concerned, this problem is of such a magnitude that anyone who has got a little imagination and who can visualize what would be the position of Karachi in the not very distant future can easily come to the conclusion that if will be a problem too big for any Provincial Government. Sir, there are people who expect that in the not very distant future the population of Karachi alone should increase to something between three and four millions. Beside, with the increase in population amentias for civic life and other 'incidental' requirements would increase and consequently if will become too big a problem for the Provincial Government to deal with suitability. "

The, Sir, another reason that the he had given was with regard to Foreign Mission that even the guests of the Central Government and the Provincial Government may not after all require such a position, that Karachi should remain under the control of the Sind Government.

Now, Sir, May I may submit how all those things disappear with the creation of the Provincial Government at Karachi. The same reason will be there. The Centre will not be exercising its authority directly, but a Provincial Government will have to be established. There will be Ministers; there will be a Legislative Assembly. There might be some reserved subjects or Central Government might reserve some powers. But this is a different thing altogether. It does not make the matter different at all. The Provincial Assembly and the Provincial Ministers will be there. All these matters-the maintenance of law and order, Diplomatic Corps, the development of Karachi, etc- will be there and, Sir, they will be beyond the resources of a small Provincial Government that is sought to be established here.

Sir, I would not have attached much important to this agitation, but since, responsible quarters in the Central Government have given indications that this a likely to occur and they have given definite statement, it has a very important bearing on the attitude of the Province of Sind. Therefore, Sir, I would submit that despite the attitude taken by this House, which was in the alternative that either compensation should be given or Karachi should be returned, Sind will be justified now in taking up a definite attitude that Karachi should be returned to Sind.

With regard to the other matter that has been brought in the manner in which it has been moved by Mr. Zaman Shah, the interests of the Sind people who are in the service of the Karachi Administration and the interests of the local Sindhis, I am sorry to say, Sir, that I agree with the mover of this statement that their interests have not been safeguard in the manner in which the promise had been given. It is not necessary, Sir, to quote from the utterance of the then Minster of Interior on this resolution. I would only refer to certain statements made in this connection by no less a person than is Shahid-i-Millat, Mr. Liquat Ali Khan. Sir, he also was of the view that it was because of the direct control by the Centre that the Karachi Capital was being taken away by the Centre and on that also there are a number of utterances. That is the main reason that he has given throughout his speech which he delivered on the 22nd May, 1948, asserting every now and then that since the Centre must exercise control directly, it was necessary that the Federal Capital should be Karachi.

Then, Sir, on the economic side, he says: “I want to make the position of the Pakistan Government clear. It has never been, it is not and I hope it shall never be the desire of the Pakistan Government to do any harm or any injury to the people of Sind. We shall see that their interest is not prejudiced in any way.”

This is so emphatic a statement-“it has never been it is not and it shall never be” and then he follows it up by saying “we shall see that their interest is not prejudiced in any way.”

I need not quote details of the statements that were made on separate occasion. Even the cadre of service of Sind, of Karachi, was to remain the same and if the people from Sind were not available, only then recruitment was to be made from Karachi. But all this has not been done.

With regard to the rights of the local Sindhis of Karachi, I am sorry to say that it was forgotten all these years that Sind had also made some sacrifices and that it was against the sentiments and the wishes of the people of the Province that Karachi had been taken away from them.

When the bona fides of the assurance was challenged- I will read the speech of late Mr. Liquat Ali Khan-you will notice how they reacted. “I assure him that our standards of morality are higher than his. The Pakistan Government will never be guilty of having done any of the Provinces in the eye, or having had any immoral deal with any of the Provincial Government because I believe that the strength of Pakistan depends on the strength of the Provinces, and let me tell you, my Honorable friends, the strength of the Provinces depends on the strength of Pakistan. ” He had taken up the issue on the level of morality. An undertaking was given that the assurance will not be forgotten. But, Sir, I am very sorry to state that in the time that has elapsed all things have been forgotten. The poor local inhabitants, the Sindhis and the local residents of Karachi, are in a precarious situation. They have no place in Karachi and have no

friends to advocate their cause. They are not in a position to ventilate their grievances before the authorities.

My friends in the Opposition who claims to represent still the Sind Provincial Muslim League has been very eloquent on this point-about the grievance of the people of Karachi- but may I remind him that since 1948, when Karachi was separated from Sin, no Provincial Government as a Government took up the cause of the local inhabitants of Karachi and it was my Government who decided to take up the matter with the Central Government. The grievances of the people of Sind were entertained by me and by my colleagues. I think it my duty and the duty of my Government to represent their case to the authorities concerned not only because they are Sindhis but because it is my moral and legal duty to make the Central Government stick to the promise that they had made, stick to the agreements that they had made at the time when Karachi was being separated from Sind. Sind and the Central Government were two parties to these agreements. Therefore it is the duty of the Sind Government to make the Centre fulfill the commitments and undertakings given by them to the Sind Government.

Sir, now I come back to the question of making Karachi a Province. It might be very easy to make this demand. I do not want to lower the level of this debate by going into the reasons why a Provincial Assembly and a Cabinet for Karachi is being demanded. I must, however, emphasis that Karachi was separated from Sind against the whishes of each individual of Sind certain reasons were given at that time for separation of Karachi. It will, therefore, be greatest of injustice now to carry out the present proposals against the will and voice of all the people of the Province of Sind.

Sir, the mover of this resolution has already made it clear that at that time the Sind Provincial Muslim League, the Sind Legislative Assembly and all the organization that existed in Sind, voiced their feelings against the separation of Karachi. Then, Sir, I would submit that it is wrong for some of the honorable members to blame even Pir Ilahi Baksh who was the chief Minster at that time. He did not agree to the separation was done against the wishes of the Sind Government- it was dis-regarding the wishes of Sind from top to bottom. I will refer this Honorable House to the speech of Honorable Mr. Liquat Ali Khan. It was 22nd May, 1948 when this memorable resolution was passed: "I think in fairness to Sind Government from the attacks tell the House because I want to save the Sind Government from the attacks that might be leveled against them by Mr. Khuro and others who have opposed this Resolution. I know why he was insisting on asking this again and again. Knowing my Honorable friend Mr. Khuro, and the way that his mind works, I feel that it is absolutely necessary for me to divulge to this House and through this House to the people of Sind as to what is the attitude of the Sind Government with regard to this matter. The Sind Government and ourselves have not succeeded in coming to

an agreement on this issue, and it is because of the reason that as the two of us could not agree we have to come to this Honorable House, to the sovereign body, do decide this issue."

Sir, it is very wrong and I think it is lowering the prestige of the House when people indulge in personal attacks and impute motives for saving opposed or supported this or that. I am not going to reply to personal charge leveled against me by an old gentlemen like Shah Nawaz Pirazada. He is an old man and after a certain age you cannot ascribe responsibility to them. He should have remembered that this task was interested to a committee of which a record also exists. Unfortunately for him, I do not happen to be on that Committee. My Honorable friend Pir Illahi Bakhsh would also remember that I was not a member of that Committee. I would like to quote from the debates of the Centre: "Then, about two days ago, a meeting was held on the ministerial level. Members of the Cabinet Committee, namely the Honorable Minister for Finance the present Governor-General), Education (Mr. Fazlur Rahman), Communication (Sardar Abdur Rab Nishtar), and myself met the Honorable the Premier of his three other Honorable colleagues. " "Myself" means the Minister of interior, Khwaja Shahabuddin. These persons dealt with the issue from the beginning to the end. It would therefore appear that his allegations against are incorrect. He is an old man. I do not want to say anything. For some reasons he takes pleasure in leveling personal charges against me as he did in the previous session. But I am not going to say anything about that nor am I going to take any notice of the charges. I leave him as old and Honorable gentlemen.

Sir, I was emplacing the fact that it was against the wishes of all the people of this province from top to bottom that this action was taken. This is what Honorable Shaheed-i-Millat Liquat Ali Khan expressed in hi concluding speech: "Although I know the people of this Province are against this I fell convinced that in the interest of the country, that in the interest of Pakistan I must advise the Constituent Assembly to take this decision."

That is how this decision was taken. Sir, the people of Sind probably have not forgotten, as the Leader of the Opposition says-he at least and some of those who are of his view have still not forgotten-but even those who have   forgotten, would not have, if the people at that time had known that a time would come after five years when the Central Government will give a some result and the very foundation , the very basis on which Karachi was separation interested, that the Centre should exercise direct authority, will be knocked out and separate Provincial Government for Karachi will be created and Karachi will remain a separate Province. I think, therefore, Sir, I am here interpreting the views of the people of Sind, their sentiments, that they will feel deeply injured and hurt if they feel that the basis on which Karachi was separated is being disregarded, not only that but the majority decision of the Constituent Assembly is being disregarded. I would request, through you, Sir, humbly and with all the emphasis at my command, the Central Government, that a decision which was taken by the Shaheed-i-Millat,

Liquat Ali Khan on the ground that it was necessary in the interest of Pakistan to have Karachi separated from Sind, does not exist now. No such ground can be given now, that in the interests of the country it is necessary to create a separated Province of Karachi and keep it separate from Sind. Therefore, Sir, if all the people of Pakistan are to be treated alike and kept satisfied and their sentiments respected, then Karachi should return to Sind.

I would submit, Sir, that this is a test case, I say that if this resolution is carried unanimously in this House, it will represent the views of the peoples of Sind, and if even then the view of the only representative that we seem to possess in the Central Cabinet is taken as the view of the peoples of Sind, and Karachi is created as a separate Province on that ground, I think that will be doing the greasiest injustice to the peoples of Sind. So, Sir, with these few remarks I support the Resolution before the House. (Cheers), I think this to be the voice of Sind, the aggrieved people of Sind, whose is brushed aside on this occasion too.

A question has been posed to me. What I would to if this request of mine, if this submission of mine, if this voice of mine, is not accepted by those in authority. Honorable Member Mr. Abdul Fatah Memon has very cleverly raised this point, and I am sorry to say that one of my Honorable friends has fallen into the trap and has voiced the same feelings. I refer to Mr. Mangi. Mr. Abdul Fatah Memon has been very eloquent. He has gone to the extent of suggesting shedding of blood and my Honorable friend here Mr. Mangi has fallen into that trap. I think that was definitely not a constructive suggestion. I am very sorry to state that considering the nature of this delicate problem, which affects the minds and feelings of the peoples of Sind, he should have tried to make political capital of it. He wants to safeguard in advance, knowing full well, what opposition we have got to face, knowing full well that the unanimous wish of the peoples of Sind was overruled in 1948, and knowing it full well that his erstwhile Leader, Mr. Khuro, who was in the prime of his power and position at that time, did not shed his blood for that purpose. He wants to tell this House that he will not hesitate to suggest that blood should be shed for this purpose. Does he realize what he is advocating? Does he advocate a fight between Sind and Pakistan? Is it proper that peoples feelings should excited to that extent for the sake of gaining some political advantage and for the purpose of putting me in an awkward position? It is inciting the people of Sind against the country itself. Now to say that blood should be shed, what does he mean by that? Does he want the people of Sind should take up arms and shed their blood, or that the people of Sind should go and fight the people of Karachi or fight the Government of Pakistan? What is he advocating? These are things which make me sometimes feel painful and pensive. Sometimes I feel very gloomy over the future of Sind. Which great difficulty I have been able to collect a few people who believe in the unity of Sind and I run this Government in the name of the unity of Sind. Sind has suffered so much in the past (Cheers) and with very great difficulty, after roughly a period of 18 months of Section 92-A administration, we are here and we are trying to do our best to heal the wounds that have been

inflicted in those times. But if, Sir, this is the sort of criticism, this is the sort of co-operation that I get from these members; it will be very difficult to keep up the soldiery and unity of Sind.

As was righty said by my Honorable Colleague, Kazi Muhammad Akbar, in his speech, the attempt of that party all along has been to break this unity. I am not going to repeat what steps they have taken so far, but by the Grace of God and by the will of the peoples of the province who do not want this unity to be broken, who want the peoples of Sind to stand united-and that was clear from my election, the unopposed election, the unanimous support for that election, that I got, - we are determined to make, continue and carry out this unity. We are determined to make this unity firm and none of their intrigues, none of their maneuvers are going to upset it. I therefore thought it my duty to warn the people in good time that when he the Honorable Member is taking that attitude of challenging me what I shall do, he is not doing it with bona fide motives. The reason is very very obvious. I assure this Honorable House, and though this House the peoples of Sind, that I do not care for Ministers as he seems to think I shall be prepared to vacate my seat at any time in the interest of Sind. I shall do my best to safeguard the interests of Sind and do my utmost with the Centre to get as much as in possible from them but I do not want to be destructive. I want to be constructive. I want to proceed in a constrictive destructive. I want to be constrictive. I want to proceed in a constructive manner so that the Centre and the Province should proceed in harmony and not fight with each other. I assure you, Sir, that whenever my duty demands and I feel that I am not being dealt with properly and that I cannot safeguard the interests of this Province, I shall make a clean breast of it to you and request you to come along with me, I will walk out from here and take no responsibility, whether Cabinet or administrative.

THE HONORABLE THE SPEAKER: Order, Order. Amendment has been moved by Honorable Sayed Muhammad Zaman Shah which has been accepted by the Honorable mover of the Resolution. I will therefore put the Resolution as amendment to the House.

(Question put and agreed to).

The Resolution, as amendment, is passed.

TIME OF MEETING OF ASSEMBLY ON THE NEXT DAY

مسٽر جي ايم سيد: عرض ڪندس ته بجيٽ تي Discussion لاءِ هڪ ته ڏينهن تمام ٿورا مليل آهن ۽ ڏهه بجه وقت تمام دير آهي تنهن ڪري نو بجه ٺيڪ ڳهرجي.

آنربل پيرزاده عبدالستار: ليڊر آف دي اپوزيشن ساڍا نو بجه قبول ڪيو هو سو ساڍا نو بجه وقت رکيو وڃي.

The Honorable PIRZADA ABUDS SATTAR: The Leader of the Opposition requested me that it being a general discussion day, the Assembly might start earlier.

THE HONORABLE THE SPEAKER: I have no objection.

The House stands adjourned till 9:30 am on Monday.